

MESAJUL DE PESAH 5751

adresat de Eminentă Sa dl Șef Rabin
dr. Moses Rosen către comunitățile
evreiești din România

IUBIȚI FRAȚI ȘI SURORI,

Noaptea de Seder este denumită în Tora „noaptea de veghe”. Escaladarea țărucilor robiei implică mereu primejdii și de aceea istoria noastră vede în această „sărbătoare a libertății” zile de mari primejdii, căci dușmanii libertății au văzut în noi, totdeauna, o piedică și

„nu unul singur s-a ridicat împotriva noastră ca să ne nimicească, ci în fiecare generație se ridică alții cu gândul să ne extermine și Atotputernicul ne salvează din mâinile lor”.

Așa glăsuiește cartea cea cu file îngălbenite de milenii, Hagada, epopeea lui Israel. Versetele ei ne înfioară cu actualitatea lor. An de an noi o recităm în jurul unei mese care e „cina cea fără de taină”, în care proclamăm, *urbi et orbi*, setea de libertate pentru toți fiii omenirii, dreptul la pîine al tuturor oropsiților, voința neclintită de sfărîmarea a tuturor cătușelor, astfel ca fiecare rob să devină „Ben-Horin” — un fiu al libertății.

IUBIȚI FRAȚI ȘI SURORI,

De la Pesahul trecut și pînă azi au mai răsărit dușmani. Din nou, ingerul morții a sărit peste casele noastre. Din nou s-a întîmplat minunea. În pofida lor, a negrelor forțe care urăsc omenirea, care visează un nou Holocaust, omenirea s-a ridicat și i-a învins.

Să rostim Hagada, să intonăm imnul de proslăvire Hallel cu inima plină de recunoștință către „Șomer Israel”, eternul paznic care stă de veghe ca Israel să nu piară.

În același timp, să nu ne lăsăm furăți de vreo ațipeală. Noapte de veghe. Citiți ziarele cu otravă și calomnii care debitează iar mișcări împotriva noastră. Citiți limba lor vulgară, stilul lor agresiv, sfruntatele lor minciuni și stați de veghe. Trăim în libertate și nu îngăduim nici unui huligan să ne insulte. Apărați demnitatea evreiască! Nu mai sințeti lipsiți de apărare.

Precum Statul Israel a renăscut și afirmă, cu calm și cu demnitate, voința noastră de a ne apăra dreptul la viață, tot astfel evreii din Diaspora se afirmă ca cetățeni liberi care sînt egali în drepturi și în datorii cu toți ceilalți.

Cu dragoste legați de Comunitate, patrioți fideli ai patriei noastre, România, care ne ocrotește, să prăznim cu bucurie și cu speranță apropierea acelor zile ale lui „Pesahul viitorului”, cînd veghea nu va mai fi necesară, cînd nelegiuirea va dispărea, iar Adevărul, Dragostea și Pacea vor domni pe acest pămînt.

Cu tradiționala urare de

HAG KAȘER VESAMEIAH

DR. MOSES ROSEN

Șef Rabinul Culturii Mozaic, președintele Federației Comunităților Evreiești din România

■ Ilustrație de Jossi Stern la „Cintarea Cîntărilor”

ARTA HAGADEI

În 1992, cînd Spania va celebra 500 de ani de la descoperirea Americii, evreii spanioli din întreaga lume vor „aniversa” și ei surghiunirea străbunilor lor din locurile pe care le numeau Sefardia.

O serie de comemorări în Spania și în alte țări sub egida „Sefardia '92”, vor marca acest eveniment, prin conferințe, simpozioane, expoziții de artă, de codexuri etc. În această perspectivă am scotit că nu este lipsit de interes să trecem succint în revistă arta codexurilor, în speță arta Hagadei, cunoscînd că cele spaniole sînt, poate, cele mai valoroase sub aspect artistic.

Restricțiile religioase au determinat ca, din antichitate pînă în sec al XIX-lea, arta evreiască să nu cunoască adevărata „mare pictură”. Nevoia de exprimare artistică a sufletului evreiesc s-a manifestat în codexuri și ilustrații. Dintre ele, cea mai des ilustrată carte a fost Hagada. Restricțiile privind ilustrarea artistică — cu excepția Torei — nu s-au referit asupra cărților, chiar dacă ele au fost cărți de rugăciune. Rezerve s-au manifestat, mai ales cînd ilustrațiile au fost figurative. Așa se explică folosirea imaginii „pars pro toto”. Dar orice restricție a dispărut în cazul ilustrării Hagadei de Pesah, aceasta, neutilizîndu-se în sinagogă sau în cadrul slujbei religioase ci doar acasă. Nu este o carte

sfințită, o carte canonizată, ci una cu rol didactic și, în acest context, ilustrarea a fost utilă, similară ilustrațiilor din abecedare. În casele medievale culte evreiești, aceste pergamene miniaturale ilustrate se păstrau cu mare grijă și considerație. Este semnificativ că se cunosc mai mult de 120 de Hagade — codex pictate. Marea majoritate a artiștilor au fost evrei. În orașele cu comunități evreiești mai numeroase au existat chiar bresle ale miniaturistilor. Așa de pildă, în orașul castilian Soria a existat un important centru de pictori-illustratori, la fel o școală la Toledo. În Italia, la Pisa, Perugia, Pesaro și Rimini, orașe ale Renașterii, au activat evrei miniaturisti. În biblioteca de Rossi din Parma există o carte din 1262 în limba portugheză scrisă cu caractere ebraice unde în 45 de capitole se descrie cum trebuia preparate culorile pentru ilustrarea pergaminelor.

Între Hagadele pictate distingem trei tipuri: cele spaniole, cele nemțești și cele italiene. Cele mai vechi sînt cele spaniole. Se cunosc unele din sec XIII, dar posibil să fi existat și mai vechi. Stilistic, se resimte influența goticului francez. În miniatura spaniol-evreiască, apar influențele maură, bizantin-răsăriteană, dar și în acest caz în interferență cu goticul francez. Ceea ce este semnificativ este eleganța acestor ilustrații. În conținut, Hagada spaniolă are două părți: prima parte, introductivă, cu o succesiune de ilustrații și a doua parte, cu textul. Ilustrațiile sînt inspirate din Biblie, de pildă, Facerea lumii, Strămoșii, Iosif, Robia din Egipt, Exodul. Textul este încadrat în chenare frumoase iar inițialele sînt somptuos ornate. Cîteodată mai apare cîte o miniatură ilustrînd o Seară de Seder, Rabban Gamliel etc. Între Hagadele spaniole cea mai cunoscută și poate cea mai frumoasă este cea știută sub numele de Hagada din Sarajevo. Provine din jumătatea a doua a sec. al XIII-lea; refugiații spanioli au dus-o cu ei în Balcani. Astfel a ajuns mai tîrziu în Muzeul din Sarajevo. Dr. David Heinrich Müller, fost profesor universitar la Viena

și dr. Julius V. Schlosser, intendant al Muzeului Imperial, au publicat-o în 1898 împreună cu ilustrațiile, cartea devenind un bun al culturii evreiești și universale. Acest exemplar deosebit de valoros, a fost salvat în mod aventuros din mîinile naziștilor invadatori, iar după război a fost restituit Muzeului din Sarajevo. La fel de importante sînt și cel din colecția Earl of Crawford, trecut apoi în posesia lui John Rylands Library, sau altele aflate în colecția British Museum.

Hagadele nemțești se împart în două tipuri: cele din sec. XIV și cele mai noi, din sec. XV. Unele dintre ele sînt ilustrate în maniera goticului evoluat german Ornamentica inițialelor, cea a chenarelor sînt specifice miniaturilor medievale: drôlerie, oameni, animale, plante într-o imbinare grotescă. Din capete cresc plante, scene de vîntoare, păsări măiestre, iepuri, cerbi etc. Codexurile germane nu sînt așa de elegante ca cele spaniole dar spiritul fantezist al ilustratorului este mai evident și mai interesant. În sec. XV scade interesul pentru decorația somptuoasă, pentru drôlerie și cîștigă teren ilustrarea propriu-zisă a Sederului, a sărbătorii de Pesah. Pedanteria germano-evreiască, realismul, alternează cu ilustrația populară plină de candoare. Interesant este faptul că ilustrațiile inspirate din Biblie apar și în miniaturile creștine ale Bibliiei. În creațiile evreiești diferența e aceea că Dumnezeu nu este reprezentat. La fel, ca aici se folosesc și legende evreiești drept motiv de ilustrare. În Hagadele germane, un fapt în plus, apar ilustrații despre viața cotidiană a poporului evreu, despre pregătirea sărbătorii de Pesah, astfel că pe lîngă valoarea propriu-zis artistică, au și o valoare documentar-istorică. Cele mai reprezentative Hagade germane sînt cele aflate la Muzeul din Nürnberg. Un alt exemplar deosebit este cel păstrat în Muzeul din Darmstadt, de la începutul sec. XV, originar din regiunea Rinului.

În Hagadele italiene apare perspectiva artei Renașterii. Există o concordanță între stilul lor și concepția epocii. Dispare conceptul medieval că miniatura are numai un strict rol ilustrativ al cărții. În Renaștere, miniatura cîștigă o anume independență. Hagada Kaufmann din Budapesta marchează tocmai această trecere de la gotic la Renaștere. A fost pictată în nordul Italiei, probabil la Ge-

GH. REISZ

(Continuare în p. 5)

■ Moșe cu Tablele Legii. Ilustrație din Hagada Sarajevo, în jurul anilor 1200

TREI DECENII DE LA TRECEREA ÎN ETERNITATE A UNUI MARE UMANIST GALA GALACTION despre „MANASSE“

Se cunoaște că Manasse a fost o căpetenie a unui trib al lui Israel (I. Cronici, cap. 4—7).

Se mai cunoaște că scriitorul Roman (Moise) Ronetti (1853—1908) a scris o piesă de teatru, Manasse, cu tizul biblicului Manasse ca personaj central, pe care I. L. Caragiale a apreciat-o ca „cea mai bună piesă din literatura românească“. Cu toate acestea — sau, mai adevărat spus, pentru calitățile ei superioare —, piesa Manasse, cu personaje biblice, cu problematică evreiască, scrisă de un scriitor evreu..., a constituit pomul predilect în care antisemiții au aruncat cu pietre; ea a fost prigonită, contestată, defăimată, exclusă din repertoriul teatrelor!... De fiecare dată când era prezentată, provoca furia nedomolită a antisemiților, cu manifestații violente.

S-a făcut o încercare de punere în scenă a dramei Manasse după primul război mondial. A văzut-o și Gala Galaction la Teatrul Liric din București. Dar, pentru că să ajungă să fie jucată, a fost nevoie de acțiunea unui Comitet ad-hoc Manasse, din care au făcut parte Gala Galaction, C. G. Costa-Foru, E. D. Fagure, Victor Eftimiu — directorul Teatrului Național; a fost nevoie de bunăvoință „poetului pătimirii naționale“, autorul poeziei umaniste O lacrimă, Octavian Goga, ministrul cultelor și artelor într-un guvern condus de generalul Alexandru Averescu, ca să obțină aprobarea prezentații piesei și menținerea ei pe afiș — cit mai mult...

Se pare că Gala Galaction a repetat vizionarea dramei Manasse, că a scris și a tipărit despre ea o serie de șapte articole. A analizat și evidențiat fondul idealic al dramei, semnificațiile ei spirituale, etice, umane și ale personajelor, bine individualizate.

În primele două articole, a citat aprecierea autorului Scriorii pierdute și a conturat, pregnant și revelator, figura bătrînului, dar vigurosului Manasse, în aureola lui biblică solomoniană, cu caracterizări precum: „Multe ne învăță acest venerabil patriarh... Ne învăță tocmai prin puternica lui personalitate de evreu intransigent... Ne dă o lecție plină de înțelepciune o concepție religioasă superioară de viață...“.

A trecut apoi la caracterizarea personajelor. Nissim Cobanovici — semideiudizat și semiromânizat: la fel soția lui, Ester; concluzia declarată: „Un evreu care vrea să fie evreu și se luptă să rămână evreu trebuie să inspire mai multă încredere (și admirație) decât un renegat“.

Zelig Șor: tip interesant, iubit pe linia complexă a relațiilor româno-evreiești. Tip reprezentativ: evreu vesel, filosof ironic, mereu plin de umor, replică și produs ale unei soarte colective vitrege, determinată istoric. De aici — ajungînd la o caracterizare globală: poporul evreu este un popor vesel, optimist, călit și rezistent.

Lazar și Lea, copiii lui Nissim Cobanovici, sînt greu de definit, declară Gala Galaction. Odrasle

de oameni bogați, ei n-au cunoscut vremuri rele și de umilinți evreiești. Lea este o ipostază modernă a Sulamitei biblice.

Situația Leei, expusă influențelor străine și cu psihologice evreiești subredă, pînă la apostazie, îi provoacă lui Gala Galaction un comentariu mai lung și cu implicații mai actuale și chiar prevestitoare, profetice.

„Vor veni, desigur, vremuri cînd, neamul lui Israel ajungînd stăpîn pe vechiul lui pămînt și fiind tracic așezat împrejurul Sionului, încă o dată glorios, dulcea apostazie a Leei nu va

mai putea să aibă înțelesul celor are astăzi. Israel va fi mai bine consolidat ca să mai aibă grija meticuloasă actuală și vigilența lui Manasse“ (Mintuirea, 5 iulie — 14 august 1919).

După al doilea război mondial, în geana de lumină și libertate ce s-a deschis în România și în lume, pentru Israel, s-a prezentat la București drama Manasse, cu care prilej Gala Galaction a scris o amplă rememorare a piesei, sub titlul Peste 25 de ani. A apreciat și el drama Manasse ca „mărgăritar al literaturii române“, „capodoperă“ și pe autorul ei, Roman Ronetti, ca dramaturg consacrat.

Apoi a evocat destinul poporului lui Israel, după tragicele experiențe și întîmplări din anii războiului, cu hecatombe de jertfe de oameni, cele șase milioane ale sinistrului Holocaust, precum și perspectivele și șansele apropiate ale împlinirii sioniste: întoarcerea lui Israel în patria sa, în Eretz Israel și repopularea și fertilizarea lui, care și începuseră și aveau să

continue cu mai însuflețit elan și desăvîrșite înfapturi, pe toate planurile, bucurîndu-se de binecuvîntarea și dragostea cerească.

În mai 1948, s-a înființat S-a-tul Israel modern, continuarea statului evreiesc milenar, născînd prăsis de sufletul poporului evreu. S-a bucurat, fericit, și Gala Galaction, subliniind calitățile religioase, culturale, artistice ale poporului biblic, adevărate prin contribuțiile lui masive la cultura, știința, arta și civilizația mondială... I-a recunoscut și declarat menirea excepțională, vocația inalienabilă a poporului ales, în circumstanțele viitorului. A exclamat Gala Galaction: „O, Israel, negreții sînt dramele tale și insondabilă este enigma binecuvîntărilor și a destinului tău!“.

Și, ca o concluzie generală: „Adevărul veșnic e că Israel a dăruit omenirii: visul, profetia și credința care strămută munții“ (Răspintia, 1 septembrie 1945, p. 8).

Gala Galaction nu s-a înșelat în cele ce a scris, în 1915, despre Israel. Peste alți aproape de

Gala Galaction

doi ore cite 25 de ani, poporul biblic adună și primește în Eretz Israel pe fiii săi din Diaspora într-o istorică Alia universală, comențînd cu o impresionantă operă de reconstrucție.

Manasse revine în patria eternă a lui Israel.

Pr. GHEORGHE CUNESCU

ASHER LEV — ARTIST EVREU

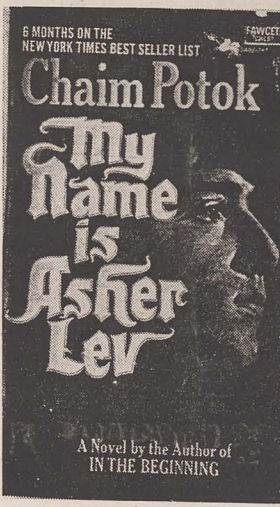
Chaim Potok este cunoscut cititorilor R.C.M. prin prezentarea unora din romanele sale în paginile revistei. Pentru înțelegerea scrierilor sale e necesară cunoașterea unor date biografice: născut în 1929, la New York, a absolvit cursurile prestigioasei „Yeshiva University“ și ale Seminarului Teologic Iudaic din America, a obținut calitatea de rabin și titlul de doctor în filozofie la Universitatea din Pennsylvania. Este laureat a numeroase premii literare.

Ca și în alte romane ale sale și în „Numele meu e Asher Lev“¹, Chaim Potok ne introduce în viața unei comunități hasidice, cu rădăcini în estul Europei, cu tradiții și disciplină puternică, supraviețuind peste veacuri în condițiile vieții contemporane americane.

În „Alesul“, conflictul este provocat de înclinația spre studii și carieră științifică a unui descendent al conducătorului spiritual al comunității, rămînînd fidel credinței strămoșilor săi. Problema este a integrării hasidismului tradițional în lumea contemporană, cu paleta largă de opțiuni pe care acestea le oferă.

În „Harpa Davitei“, se pune problema emancipării femeii în interiorul unei asemenea comunități, a integrării tinerei crescute în spirit ateist și care, trepat, regăsește iudaismul.

Asher Lev este născut cu har, cu o mare sinceritate artistică. Drama lui provine dintr-un anume antagonism între tradiția religioasă, pe care o respectă cu onestitate și viziunea artistică, ce crește și se dezvoltă în el în mod cel mai natural, fără a i se putea opune. Problema este poziția acestui artist în comunitatea căreia îi aparține, care sînt

limitele pe care comunitatea le poate considera compatibile cu spiritul ei, ce compromisuri se pot accepta. Deci Chaim Potok pune din nou întrebări (și oferă și răspunsuri) privind hasidismul tradițional în lumea contemporană, lăsînd să se înțeleagă necesitatea unei flexibilități, a unei adaptări la condițiile vieții moderne.

Într-o familie de „activiști“ ai comunității hasidice a lui Ladover Rebe se naște un fiu, Asher Lev, cu un talent care se manifestă de la o vîrstă foarte fragedă, 3—4 ani: desenul. De mic copil, este un vizualist; transpune totul în schițe. Subiectele preferate, pe care le va dezvolta și mai tîrziu: strada sa, mama, mama și el, mama la fereastră. Nu are nici o îndrăgare, nici un profesor, totul e instinct. Senzațiile și sentimentele le transferă în domeniul plasticilor. Cînd i se vorbește de gerul siberian, în treabă cu nevinovăția unui copil: „Ce culoare are frigul?“ Harul pe care îl posedă crește odată cu el și ajunge, el, posedat de acest har. Intră în conflict cu părinții, cu profesorii, cu colegii. Pentru el nu există nimic în afara desenelor. Desenează permanent, din memorie, re-trăiește totul în imagini, devine mai pretentios față de sine, descoperă pe rînd culorile, apoi uleiul, pinza. Povestește: „Deenam în timp ce mergeam; desenam în timp ce mincam; de-

senam în timp ce stăteam în clasă; desenam în muzeu“. Tot instinctul îi spune că desenul nu e un joc și că el nu desenează pentru a reprezenta o lume frumoasă, ci pentru a reflecta sentimentele sale. Este prima lui profesiune de credință izvorînd din instinct, înainte de a fi conștient de talentul și sensibilitatea lui artistică.

La 11 ani intră pentru întia oară într-un muzeu. Este primul lui contact cu arta plastică universală, resimțit de el ca un adevărat șoc.

Conducătorul spiritual, rabinul, autoritar și inteligent, exigent și înțelegător, considerat de comunitatea pe care o păstorește „un dar făcut de Dumnezeu penă-nă ne îndruma în viață“, implicat în problemele cotidiene ale discipolilor săi, urmărește discret, din umbră, evoluția tinărului Asher, intervenind în momente decisive. În cuvinte puține îi comunică hotărîrea sa: „Fii artist, dar rămîi evreu“, ceea ce, în raport cu discipolii săi, constituie un compromis. Căci primul conflict Asher îl are cu tatăl său. Clasicul conflict între generații este adus în planul religios, tăt neputînd admite ca fiul său, în loc să se dedice studiului Torei și deservirii comunității hasidice conform tradiției familiale, să-și „piardă timpul“ pictînd. „Un evreu nu pictează“, sustine tatăl. Exemple ca Modigliani, Chaim Soutine, Pascin sau, mai ales, Marc Chagall, care a rămas un bun evreu, nu-l pot îndupleca. El intuiește că această cale artistică îl va antrena în afara lumii sale tradiționale. Tandrețea cu care se gîndește la părinți și care străbate pictura sa, dragostea filială nu sînt diminuate de acest conflict și sentimentele față de ei îl duc spre picturile care îi vor consacra celebritatea, dar îi vor răni adînc ocnă, pe cei mai dragi.

La 13 ani începe o nouă perioadă în viața sa. Din inițiativa Rabinului, marele sculptor și pictor Jacob Kahn îl ia în atelierul său; începe un studiu sistematic. Trecerea timpului; e marcată prin evoluția tehnicii sale creatoare, ceea ce se reflectă în valoarea lucrărilor. Profesorul este uimit și îl compară cu Goya la 12 ani, cu Picasso la 9 ani, Jacob Kahn trebuie să-l învețe tehnica pentru că talentul, harul e în el.

Mentorul său îi expune cu convingere și crezul său artistic: pictura este ea însăși o religie, dacă vrea să devină pictor, Asher trebuie să-o îndrăgească ne-reu, ceea ce nu-l împiedică să rămînă un evreu credincios. Trebuie să iubești arta cu ardore.

Și acum începe lupta cu sine însuși, cu conștiința sa iudaică,

ce-i apare sub forma unui stră-bun. Lupta e între prejudecăți și artă. Sentimentul de vinovăție față de ai săi trebuie să-l conducă spre trepte superioare de exprimare. Măreția artei sale ar fi singura justificare pentru toată durerea provocată celorlalți, care continuă totuși să fie ai lui, căci, celebru fiind, își confirmă apartenența la colectivitatea Ladover, iar pictura sa constituie un dialog benefic cu Divinitatea.

Societatea pe care o descrie Chaim Potok e alcătuită numai din oameni buni, iubitori, credincioși, dezinteresati. Conflictul este exclusiv pe teme religioase, între personaje care se plasează pe poziții diferite în lăuntrul iudaismului. Nu există la Potok personaje negative. Totul în această lume e frumos, delicat, dulce. E idilic, dar reconfortant.

Intervențiile brutale vin din exterior, din depărtare. În Uniunea Sovietică a acelor ani, în imperiul lui Stalin, evreii sînt persecutați, arestați, deportați, uciși. Acțiunea cuprinde anii 1948—1953, lichidarea scriitorilor evrei, arestarea și acuzațiile împotriva grupului de medici, împiedicarea practicării religiei. Evenimentele care preocupă comunitatea Ladover, mobilizată pentru ajutorarea și salvarea fizică și spirituală a acestor evrei, se vor gîndi în mîntea și sufletul tinărului artist².

Este o excepțională carte despre artă, despre sinceritatea artistului, despre luptele sale cu societatea, cu angoasele sale, o pledoarie pentru arta care înnobilează.

I. COTNĂREANU

DESPRE ISTORIE

În copilul meu trăiește părintele, părinte veșnic, copil efer, în cartea de istorie gînte s-au plămădit din lut și fier, Rămii în gîndul meu, rămii, dar nu am fost eu cel dintîi și lacrimile mele sterg risul uscat pe naltul herb. În munți eu am ascuns un cerb, în mare o carenă albă, vagoanele pluteau pe cer, nu le-a oprit nici un hidalgo. Urechile mea e-un șfîrt de cord, să-mi vadă chipul cum mi-l port, toți gîzii veacului adine l-ar rețea, îi plîng. Și cum putem să ne-oferim un ceas de tihnă cînd mai sint, la alba vale Oswiecim, oase șoptind, gemînd... Și cînd nebuni mai strigă-n vînt și gaze nase războiul sfînt că vîi și-orăse-or pirjoli... și-or fi... și-or fi... De n-ar mai fi!

BORIS MARIAN

¹ I. Cotnăreanu — Iudaismul regăsit. În R.C.M., nr. 644/1983. Rodica Hărăboanu — Un roman al lui Chaim Potok. În R.C.M., nr. 661/1989 și Chaim Potok între iudaism și contemporaneitate. În R.C.M., nr. 677/1989.

² Chaim Potok — My name is Asher Lev — 1972, Ed. Fawcett Crest. Books, N.Y.

³ Există o întreagă literatură al cărei subiect sau fundal îl constituie situația evreilor și a iudaismului în U.R.S.S. În „Iudaismul regăsit“ (R.C.M., nr. 644 din 1988) a fost inserată și o referire la volumul lui Elie Wiesel „Jurnalul unui poet evreu asasinat“. Ar trebui recenzate asemenea cărți, despre care pînă acum noi am aflat numai incidental. De asemenea, credem că s-ar cuveni să apară și prezentări ale unor subiecte cum ar fi cele amintite mai sus (scriitori evrei, medici evrei) și chiar despre problema Birobidjanului.

MERIDIANE • MERIDIANE • MERIDIANE

O DEOSEBITĂ DISTINCȚIE ACORDATĂ
LORDULUI IMMANUEL JAKOBOVITS

Din New York ne parvine știrea că Lordul Israel Immanuel Jakobovits, Șef Rabin al Marii Britanii și al Commonwealthului, a fost distins cu Premiul „Templeton”, cel mai important premiu mondial ce se acordă pentru progrese pe plan spiritual-religios. Anunțând această alegere, Fundația „Templeton” a arătat că Lordul Jakobovits s-a distins prin „moderație și omenie în problema conflictului israelo-arab, prin luminoasă sa poziție în relațiile interreligioase și prin originalitatea fundamentală a tratării valorilor tradiționale ale iudaismului”.

Premiul, în valoare de 410.000 de lire sterline (cca 600.000 de dolari), îi va fi înmănat de către Prințul Philipp, la palatul Buckingham, în ziua de 7 mai a.c. Este cel mai valoros premiu ce se acordă în lume. Până acum au mai primit acest premiu: maica Teresa, Billy Graham și Alexandr Soljenitin. Premiul a fost instituit de către John Marks Templeton, în anul 1972, pentru a umple o lacună a Premiului Nobel.

Lordul Jakobovits, născut în 1921, la Königsberg, și-a început cariera rabinică în 1941. A vizitat Israelul îndată după al doilea război mondial și a militat cu perseverență împotriva neînțelegerilor din sinul iudaismului, ca și dintre evrei și arabi. În 1967 a fost ales șef rabin al Angliei și al Commonwealthului și a fost primul rabin dintr-o țară necomunistă care a vizitat Uniunea Sovietică, discutând acolo despre drepturile religioase și culturale ale evreilor. A vizitat în două rânduri și România, fiind un prieten și un admirator al Eminenței Sale dl Șef Rabin dr. Moses Rosen, căruia i-a și scris o caldă prefață la volumul recent apărut.

Transmitem Eminenței Sale dlui Șef Rabin Lord Israel Immanuel Jakobovits cele mai calde felicitări și urări de viață lungă și fericită, într-o lume a păcii și bunei înțelegeri între oameni și popoare.

■ Lordul Jakobovits

STRASBOURG: Sinagoga incendiată

Prezența evreilor în Strasbourg este atestată de vestigii de demult, a căror origine se pierde în îndepărtatul ev mediu. Cea mai mare parte a acestora e legată de amintirea suferințelor îndurate de evrei și a crimelor comise împotriva lor.

Dacă istoricul grec Herodot a putut să scrie că, de la bun început, sărăcia a însoțit permanent poporul său, istoricul evreu e îndreptățit să afirme că ura și persecuția n-au încetat niciodată să se abată asupra evreilor.

Istoria comunității din Strasbourg este, astfel, jalonată de numeroase evenimente catastrofale, distrugerea Marii Sinagogi fiind unul dintre acestea.

Naziștii s-au făcut stăpâni în Alsacia în iunie 1940, dorind să transforme rapid provincia într-o zonă germină populată de arieni puri, deci „Judenrein”.

Începând cu 13 iulie, trupele SS au procedat la expulzarea tuturor evreilor și la confiscarea bunurilor acestora. Operația a durat doar patru zile.

Cîteva coloane de camioane au transportat evreii în Vosgi; soarta lor avea să fie decisa mai târziu de Gestapo. În jur de 1.600 de evrei din Alsacia, printre care 200 de copii, au fost trimiși, în vagoane de vite, spre „păminturile noi din est”, de unde n-au mai revenit niciodată.

Disparația oamenilor nu i-a

satisfăcut însă pe naziști. Ei au distrus și pietrele, martorii ai unei prezențe istorice. Au dat foc Marii Sinagogi, care a ars în întregime, autoritățile germane interzicând orice intervenție la pompierilor.

Sinagoga distrusă nu avea nimic comun cu marile sinagogi franceze sau engleze. Construită într-un stil imitind arta romanilor, se aseamăna oarecum cu alte construcții oficiale construite sub domnia lui Wilhelm al II-lea. Pereții prezentau o variantă în gri a gresilor din Vosgi; marile coloane din interior se sprijineau pe pietre de granit și de porfir.

Inaugurat în 1898, în prezența unor înalte personalități ofici-

ale, lăcașul, cu marile sale arce, surprindea prin asemănarea sa cu catedrala din Worms.

Pe fațada orientală, arhitectul L. Lévy a plantat două turnuri încadrate de două turle. Evidența căutare a efectelor de prestigiu și a perspectivei bizantine reflecta foarte bine mentalitatea iudaismului oficial al epocii: printr-o asemenea construcție, el căuta, totodată, să o alăture marilor biserici ale cultelor creștine din Strasbourg, ceea ce nu putea să satisfacă spiritele iudaice adine religioase. De aceea, evreii credincioși au părăsit-o, iar tineretul nu a găsit nimic care să-l atragă între zidurile ei. Considerentele valabile în interiorul comunității n-au prezentat însă nici o importanță pentru mediul citadin local. Pentru locuitorii neevrei din Strasbourg, această sinagogă sumptuoasă încarna simbolul iudaismului și, cum avea să scrie în 1941 nazistul Paul Schall, „acest Templu era, împreună cu Bursa, unul din locurile de predilecție unde se întâlneau evreii”. Din acest motiv, Templul trebuia să dispară. Distrugerea sa a reprezentat o catastrofă pentru toți evreii.

LAZARE LANDAU

■ ACORDURI DE
COOPERARE

Răzultatele științifice remarcabile ale tuturor institutelor și școlilor ce compun Universitatea Ebraică din Ierusalim au determinat încheierea multor acorduri de colaborare cu universități și institute din lume.

Recent, au fost stabilite înțelegeri cu Universitatea Valaholică, Universitatea Complutense și Universitatea din Salamanca, toate din Spania. După cum se știe, Universitatea din Salamanca, înființată în secolul al XIII-lea, a avut o catedră de ebraică încă din anul 1314, care a existat până în secolul al XVI-lea, când Inchiziția l-a condamnat pe preotul catolic, titularul catedră.

De asemenea, a fost semnat un acord cu Universitatea Yon-

Descoperirea unui manuscris muzical

Manuscrisul demult pierdut al unui eminent compozitor evreu din U.R.S.S. a fost descoperit mulțumită perseverenței profesorului Joseph Dorfman, din Academia de muzică „Samuel Rubin”, din cadrul Universității Tel Aviv. Acum este proiectată premiera mondială a lucrării intitulate „Kadiș”, de Alexander Krein (1883—1951).

„Krein a compus «Kadiș» în memoria părinților săi, avînd ca text un poem în limba rusă, scris de prietenul său Alexander Orschamin, slujindu-i la ceea ce el a numit «cantată simfonică» pentru tenor, cor mixt și orchestră”, a declarat prof. Dorfman. „El a trimis partitura originală unui redactor muzical de la Editura Universală din Viena, în 1927 sau 1928, cu rugămintea ca acesta să dezvolte părțile pentru orchestră, ceea ce s-a realizat; dar lucrarea nu a fost cîntată niciodată, probabil din cauza atmosferei antisemite din Austria aceluși timp”.

„În 1938, Anschluss-ul (anexarea Austriei la Germania nazistă) a avut drept consecință și nimicirea unor opere scrise de autori evrei, inclusiv a celor muzicale. Știmatele pentru orchestră au fost distruse, lucrarea lui Krein a fost considerată pierdută. Vărul lui, compozitorul Julian Krein, acum în vîrstă de 77 de ani și, locuind la Moscova, a afirmat categoric, în biografia dedicată compozitorului și apărută în 1964, că «partitura nu există». Și el continuă pînă azi să creadă aceasta”.

Julian a realizat o transcripție pentru pian a lucrării, dar prof. Dorfman planuise să refacă opera pentru un concert subvenționat de Universitatea Tel Aviv în cadrul primei ediții a Festivalului Internațional de Muzică Evrească, în al cărui comitet el e șef consilier muzical, festivalul programat pentru perioada 7—21 aprilie 1991, la Vilnius (Lituania).

„Dar mi se părea că există o posibilitate ca partitura să fi supraviețuit, a spus Dorfman. Pe lîngă aceasta, șiam că textele muzicale originale ale lui Mahler fuseseră ascunse și supraviețuiseră perioadei naziste”.

Prof. Dorfman a luat legătura cu Editura Universală, solicitînd ca personalul redacțional să caute manuscrisul. „După cîteva întâlniri și cu ajutorul primit din partea lui Samuel Ben-Zvi, directorul Agenției Evreiești din Vilnius, am primit vestea că acesta a fost găsit”.

Se pare că partitura se afla, în tot acest răstimp, în arhivele editurii. În prezent, Dorfman dorește să ceară editurii să publice versiunea orchestrală pentru a fi interpretată în concert. „Kadiș” este una din cele mai importante lucrări scrise de Krein și inspirate din muzica evrească. El a fost unul dintre fondatorii școlii muzicale evreiești în Rusia, a făcut parte dintr-un grup de compozitori care s-au ocupat de valorificarea folclorului muzical evreiesc și a muzicii sinagogale (hazanut). Dar, de la sfîrșitul anului 1920, ceea ce corespunde cu in-

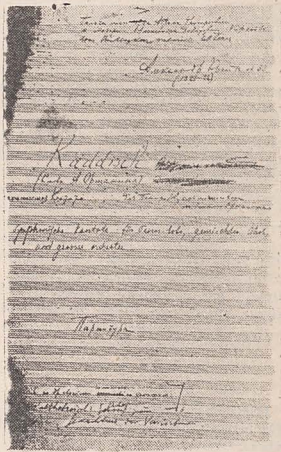
ceputul manifestărilor de antisemitism oficial, a fost interzisă prezentarea în programele de concert a lucrărilor pe teme evreiești. „Orice alt izvor de inspirație — francez, spaniol, aparținînd diferitelor grupuri etnice din U.R.S.S. — putea fi folosit — a declarat prof. Dorfman —, dar cultura evrească nu era, pur și simplu, îngăduită în Uniunea Sovietică”.

El crede că, în condițiile actuale, multe alte opere pierdute vor ieși la lumină, furnizîndu-ne noi posibilități de analiză asupra unui capitol acuns al istoriei muzicale evreiești.

Prof. Dorfman, născut la Odessa, cu studii la Moscova, a fost un compozitor care s-a bucurat de succes pînă cînd s-a decis să facă Alia, în 1972. Timp de 16 ani după această dată, operele sale au fost interzise să fie cîntate, atît pe podiumurile de concert, cît și la radio. Sosit în Israel în 1973, a căpătat imediat postul de profesor la Academia de Muzică a Universității Tel Aviv.

În septembrie 1989, a fost invitat la Vilnius pentru a dirija patru concerte avînd în program compoziții proprii.

În timpul aceluiași turneu, a fost numit consilier muzical al Festivalului Internațional de Muzică Evrească, prima ediție, care se va bucura de participa-

■ Pagină de manuscris „Kadiș”, de Alexander Krein

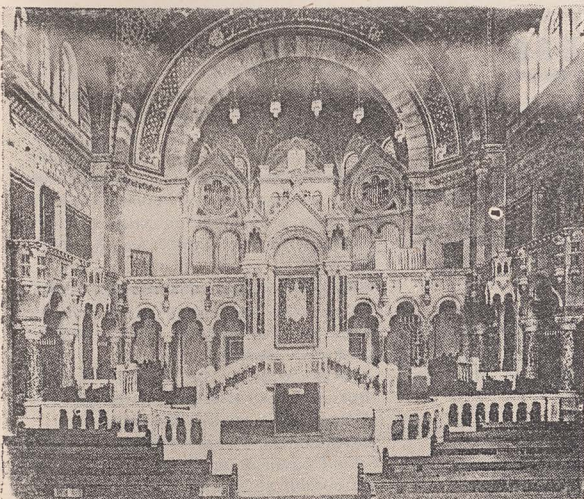
rea unor mari personalități muzicale, ca Isaac Stern, Zubin Mehta, dirijorul Orchestrei filarmonice israeliene, și alții.

Tar lucrarea considerată pierdută a lui Alexander Krein va fi, în sfîrșit, interpretată de Orchestra simfonică lituaniană, avîndu-l la pupitrul pe dirijorul Juozas Domarkas, și de Corul Filarmonicii din Kaunas (Kovno).

comunitățile evreiești. Este un material cu totul nou, scris și editat, îndeosebi de emigranți din U.R.S.S., avînd drept consultant un însemnat număr de oameni de știință din cadrul Universității Ebraice.

Scopul acestei ediții este acela de a pune la dispoziție cititorilor ruși o sursă de informații de prim rang cu privire la istoria, religia și cultura poporului evreu, despre Statul Israel, precum și referitor la contribuția evreilor la dezvoltarea diferitelor civilizații.

Traducerea în limba rusă a textelor ebraice a înfîptinat mari dificultăți, datorită terminologiei moderne pentru redarea căreia trebuiau găsite nume echivalente, problemă valabilă și pentru bibliografia existentă, în mare parte în limba engleză.

■ Sinagoga din Strasbourg — interior

DR. JEAN ANCEL

Soluționarea problemei evreiești în Basarabia și Bucovina, Iunie-Iulie 1941 (fragmente)

(Urmare din nr. 710)

JANDARMERIA

Se cunosc bine ordinele date jandarmierii de a extermina toți evreii aflați în zone rurale din Basarabia și Bucovina. Trei sau patru zile înainte de 21 iunie 1941, legiunile de jandarmi formate înainte de recucerirea celor două provincii au fost reunite în trei puncte diferite din Moldova — Roman, Fălcișeni și Galați — și pentru prima oară li s-au comunicat „ordinele speciale” ale lui Antonescu. Cea mai importantă conferință a avut loc la Roman, implicând legiunile cele mai importante — Orhei, Lăpușna și Bălți, teritoriile cu cea mai mare populație evreiască din Basarabia. Prezența la această întâlnire a inspectorului general al jandarmierii, generalul Piki Vasiliu (ulterior ministru adjunct la interne) îi subliniază importanța. Vasiliu a declarat ofițerilor de rezervă adunați acolo că „primele măsuri vor fi luate pentru curățirea terenului de către jandarmierie”.⁵⁸ Curățirea terenului era eufemismul românesc pentru exterminarea și deportarea evreilor. Semăna și se deosebea în același timp de „soluția finală” nazistă, asemănarea constând în faptul că însemna tot exterminarea dar era diferită în sensul că realiza visul antisemit al românilor în cadrul unui teritoriu limitat: Basarabia și Bucovina.

Concepția românească de „curățire a terenului” comunicată de Vasiliu comandantului jandarmierii a inclus trei puncte: exterminarea la fața locului a tuturor evreilor în zonele rurale; închiderea evreilor în ghetouri în centrele urbane și expedierea în centrele legiunii a tuturor suspecților descriși ca activiști de partid sovietici, cei care exercitau funcții publice și funcționarii civili care serveau regimul sovietic.⁵⁹ Fiecare ofițer comandant de legiune a primit același ordin. Din cauza mentalității ofițerilor obișnuți să aibă libertate de acțiune și autoritate, a dat propria sa interpretare la ordinul verbal. Lipsa de clarificare era un factor important. Deoarece ordinul nu prevedea care centre populate erau sate și care erau orașe, clasificarea „evrei în zone rurale” acorda de fapt puteri discreționare jandarmilor fiind interpretată ca o condamnare la moarte pentru evreii din Basarabia și Bucovina. Deoarece diferența între localitățile urbane și cele rurale din răsăritul României era într-adevăr mică, s-a lăsat loc amplu pentru interpretări greșite.

ORGANE DE APLICARE A OPERAȚIUNII ROMÂNEȘTI „CURĂȚIREA TERENULUI”

ION ANTONESCU Conducătorul
MIHAI ANTONESCU Asistentul „Conducătorului”

ARMATA

Nume de cod „ordine speciale”
Cartier general (Gen. Steflea)

SERVICIUL SECRET ROMÂN

Nume de cod „ordine speciale”
„Grup special” E. Cristescu
(Einsatzgruppen românești)

JANDARMERIA, POLIȚIA

Gen. P. Vasiliu
Nume de cod „curățirea terenului”

MARE PRETOR Gen. Ion Topor
Executor „ordine speciale”

COL. TH. MECULESCU

Inspector general al Jandarmierii,
Basarabia

COL. IOAN MĂNECUTĂ

Inspector general al Jandarmierii,
Bucovina

Majoritatea populației evreiești locuia în orașe mici, care nu se deosebeau prea mult de satele mari ucrainiene sau românești. Chiar comunele suburbane ale orașelor semănau cu niște sate și erau

considerate ca atare. În această categorie se află Călărași, Edineț, Lipcani, Noua Suliță, Râșcani etc.

Alt aspect care trebuia subliniat este că, spre deosebire de naști, comandantii jandarmierii române nu simțeau că erau pe punctul să comită una dintre cele mai mari crime din istorie și astfel nu au ascuns ordinul de „curățire a terenului”. La Roman, întreaga legiune Orhei a primit ordinul de „curățire a terenului” dat de comandantul ei, maiorul Filip Bechi. El a vorbit deschis, spunând că merg „în Basarabia, unde terenul trebuie curățat de evrei”.⁶⁰ Șefilor de secție le-a anunțat și că „evreii trebuie împușcați”.⁶¹ Citeva zile mai târziu, la ordinul lui Bechi și sub supravegherea adjunctului său, cpt. Iulian Adamovici, legiunea Orhei a fost trimisă la satul de graniță Unghești. Comandantul de pluton Vasile Eftimie, secretarul legiunii și comandantul poliției de securitate a mimeografiat și distribuit tuturor secțiilor și șefilor de post ordinul de „curățire a terenului”, așa cum a fost explicat la Roman.⁶² Legiunea Orhei a traversat județul Bălți pe jos și a sosit în 12 iulie la Cornova, primul sat din județul Orhei unde jandarmii au început să tragă în evreii localnici. Drumul legiunii Orhei, care poate fi determinat cu precizie, servește ca exemplu asupra modului în care ordinul a fost emis și aplicat.

Legiunea Lăpușna a răspuns de „curățirea terenului” în județul Chișinău, cu excepția capitalei. Sfera sa de activitate includea toată zona rurală și unele orașe mici, precum Călărași, având să ilustreze soarta evreilor din județ.

Jandarmii din legiunea Lăpușna au primit ordinul de „curățire a terenului” la Unghești, de la lt. col. Nicolae Caracș, care a participat împreună cu ofițerii lui la întâlnirea de la Roman.⁶³ Caracș a transmis ordinul oamenilor lui, dar cu unele modificări și anume că „toți evreii, fără excepție și suspecții politici găsiți în raza posturilor respective să fie împușcați”.⁶⁴ Aceasta a inclus evreii din orașele mici și a dat jandarmilor mîna liberă în identificarea „suspecților politici periculoși”.

La Unghești, legiunea a fost împărțită în secțiuni și posturi la ordinele lui Caracș și de acolo a avansat pe mai multe căi spre marele centru evreiesc de la Călărași. După o săptămână, toate secțiile care pleaseră de la Unghești au ajuns la Călărași. Secția locală, care a ajuns prima aici, a instalat camioane în curtea jandarmierii pentru a transporta evreii la locul execuției. În scurt timp — două sau trei zile —, secția locală a jandarmierii, ce cuprindea foști jandarmi care funcționaseră pînă înainte de 1940, a adunat evreii, dezertorii și suspecții politici la centrul legiunii. Evreii au fost transportați în camioane sub escorta a cca 15 jandarmi, pînă la o pădure numită „Vetomineasa”, la 5—6 km de oraș, unde au fost obligați să sape șanțuri. Jandarmii au format plutoane de execuție și i-au împușcat pe evrei „en masse”. S-a raportat execuția a 250 de evrei.⁶⁵

Acesta este doar un exemplu de felul în care legiunea Lăpușna a tratat evreii. Aceași metodă a fost aplicată pe tot cîmpul de acțiune al acestei legiuni, pînă la exterminarea totală a evreilor. Suspecții politici care nu erau evrei au fost duși la centrul legiunii, la Chișinău. Județul Chișinău, cel mai important din Basarabia și cel mai mare centru evreiesc, era sub jurisdicția unui inspectorat de jandarmierie (corp administrativ superior legiunii), sub comanda col. Theodor Meculescu, care era și inspector general al jandarmierii pentru Basarabia. Meculescu a fost șeful securității și unităților speciale din jandarmierie și poliție de la începutul războiului pînă la retragerea administrației românești, în aprilie 1944. Autoritatea sa, rezultat al dublei sale poziții de comandant al întregii jandarmierii din Basarabia precum și al celei din jud. Chișinău, pătăta de tendința sa spre sadism, care se manifesta mai ales prin impulsul de a verifica personal execuțiile, a avut o influență dezastruoasă asupra vieții evreilor. La întâlnirea de la Roman, Meculescu a distribuit în scris ordinul lui Antonescu de „curățire a terenului” în Basarabia.⁶⁶

1. Arestarea suspecților politici.

2. Arestarea tuturor evreilor, de orice vîrstă și sex, care vor fi tratați conform ordinelor ce se vor primi.

La aceeași întâlnire, Meculescu a dat ordin verbal ca orice persoană care cade într-una din aceste două categorii să fie împușcată. După sosirea sa în Basarabia, a dat o circulară în același sens (nr. 6 din 10 iulie 1941), transmisă prin telefon comandantilor de legiune.⁶⁷

Legiunea Hotin, deși opera într-o zonă care din punct de vedere istoric ținea mai mult de Basarabia, a fost atașată inspectoratului pentru Bucovina — Cernăuți. Ordinul de „curățire a terenului” a fost primit abia la 6 iulie 1941.⁶⁸ Legiunea comandată de Ioan Mănecută s-a reunit la Fălcișeni, în nordul Moldovei, pentru pregătiri. Ordinul a fost transmis întâi șefilor de secție, care, la rîndul lor, au chemat șefii de post, pentru a le spune că teritoriul Basarabiei trebuia curățat de toate elementele dăunătoare pentru statul român, și anume de toți cei care au atacat armata română în timpul retragerii și care îndeplinisseră diferite funcții „cu zădărie și dragoste” în timpul ocupației sovietice.⁶⁹ Ca și în alte locuri, nu s-a făcut deosebire între evreii rurali și evreii urbani: „conform propagandei fasciste oficiale, evreii erau definiți ca aceia care deschiseseră focul asupra armatei române în retragerea din 1940.

Legiunile Chilia, Ismail și Cetatea Albă, care cuprindeau zona de sud a Basarabiei, au fost adunate la un centru separat de celelalte legiuni: în curtea școlii din portul Galați. Inspectorul general (Piki) Vasiliu a ordonat exterminarea evreilor din județ și a suspecților politici „în urma unei selecții”.⁷⁰

Legiunea Ismail era comandată de un ofițer de rezervă, maiorul Andronic Partenie.⁷¹ Numărul evreilor din județe era relativ redus; ei au fost împușcați pe loc. La început, legiunea Ismail a avut la dispoziție un număr mare de jandarmi, pentru că includea și legiunea Cetatea Albă, în drum spre acel județ. „Munca” era, așadar, mai ușoară.

Legiunea Cetatea Albă, de sub comanda maiorului Mircea Georgescu, și-a început activitatea la sfîrșitul lui iulie 1941, după ce s-a separat de legiunea Ismail și a ajuns la Cetatea Albă. Primul centru evreiesc a fost Băimăreasa, unde ordinul a fost executat fără ezitare,⁷² fiind uciși 360 de evrei.⁷³ În îndeplinirea sarcinilor sale, legiunea a fost „concurată” de căpitanul de armată Alexandru Ochisor, care comanda o companie în oraș. Originar din acel județ, cunoștea bine evreii locali și a arătat un interes special pentru soarta și posesiunile evreilor din Cetatea Albă și din jur. Cca 3500 de evrei au fost împușcați de compania sa „într-un loc în afara orașului”.⁷⁴

Comandantul legiunii Chilia, col. Atanasie Mihalache, nu a fost de față la întâlnirea de la Galați din motive tehnice, dar după sosirea sa s-a adresat ofițerilor, amintindu-le de instrucțiunile lui Vasiliu și adăugînd că „toți cei care nu îndeplinesc ordinul vor fi împușcați la rîndul lor”.⁷⁵

(Va urma)

⁵⁸ Documents, vol. V, doc. 2, p. 2. Planul apare în „Ordin de arestare pentru arestarea lui V. Eftimie, secretar al legiunii de jandarmi Orhei și 21 comandanți de post din zona inconjurătoare, cu privire la aplicarea ordinelor de exterminare, tortură, furt și viol a evreilor din județ, 1950” (în cont. „Ordin de arestare pentru V. Eftimie”), *ibid.* vol. VI, d. 41, p. 441—455.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 445.

⁶⁰ „Act de acuzare contra 19 comandanți”, *ibid.*, p. 207.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.* Ordinul scris este cunoscut pentru că a fost introdus ca evidență la judecarea criminalilor de război români în

DECESE

Cu aceeași durere în inimi comemorăm, la 19 martie (4 Nisan), împlinirea a cinci ani de la dureroasa despărțire de ILIE SALI — Tg. Neamț.

Adela — soție, Mina — soră, cumnat și nepoi anulă cu durere înțetarea din viață, la 6 februarie 1991 (22 Svat), a dragului lor NATHAN STUMER — Vaslui. Neștearsă amintire!

Amintim celor care l-au cunoscut și apreciat pe dragul nostru ing. MARCEL GHERTLER că au trecut 12 ani de la deces.

Pentru dragostea și grija cu care ne-a înconjurat, nu-l putem uita. Familia.

Simona — fiică, Albert — ginere, Edi — nepot anulă cu durere înțetarea din viață a dragii lor LILI VAISMAN.

1950” (Fila 547/950).

⁶³ „Întîlnirea de la Roman” a legiunii de jandarmi Lăpușna și citirea de către lt. col. Caracș a ordinului „oficial” și a interpretării sale verbale au fost descrise în detaliu în „Act de acuzare contra lt. col. N. Caracș, comandantului legiunii de jandarmi Lăpușna și a șapte din subordonații săi; E. Savopol, pretorul corpului III de armată; lt. col. D. Eliescu, pentru crime comise pe teritoriul legiunii de jandarmi Lăpușna și Soroca — exterminarea evreilor, partizanilor și suspecților politici — din iunie în septembrie 1941, 19 august 1948” (în cont. „Act de acuzare contra lt. col. Caracș”), *Documents*, vol. VI, doc. 37, p. 330—343.

⁶⁴ *Ibid.*, vol. V, doc. 4, p. 8.

⁶⁵ Drumul legiunii de jandarmi Lăpușna de la Roman la Călărași și împușcarea a 250 de evrei sînt descrise în „Actul de acuzare contra lt. col. Caracș”, Tribunalul a constatat că „evreii din Călărași au fost adunați și executați conform ordinului acuzatului, Nicolae Caracș. Execuția a fost opera subofițerilor sub comanda lui și anume: Șaptebani Nicolae, Vacaru Constantin și sergent maior Mocanu Serghe, împreună cu alți cîțiva jandarmi de serviciu neidentificați”. *Documents*, vol. VI, doc. 37, p. 333—334.

Sursele evreiești au probat că numărul celor uciși era mult mai mare. Majoritatea evreilor (cca 2000 — peste jumătate din populația orașului) au fost uciși de soldați români cînd au pătuns în oraș și au căutat din casă în casă. Evreii s-au ascuns în pivnițe, poduri sau la vecini români. Cei care au supraviețuit la primul val de masacrare au fost împușcați de jandarmi în pădurea Vetomineasa, pe drumul de la Călărași la Sipotenii. Jandarmii nu au raportat alt detaliu: evreii duși la locul de execuție aveau mișcări legate cu sîrmă și au fost uciși cu foc de mitralieră. Ucișerile au fost descrise de trei evreice care se credea că erau creștine. După eliberare, puțini evrei care reușiseră să scape în Uniunea Sovietică și s-au întors au găsit doar o urmă de viață evreiască în oraș: sinagoga „comisărilor”. Supraviețuitoarii ridicaseră un monument la groapa comună. Vezi și mărturiile evreilor din Călărași, în YVA 0—3, 897, 898, 1490.

⁶⁶ *Documents*, vol. V, doc. 3, p. 6. Descrierea conferinței de la Roman, unde col. Meculescu a distribuit ordinul scris pentru operațiile de „curățire a pămîntului basarabean”, la care a adăugat instrucțiuni verbale pentru împușcarea evreilor, a fost inclusă în „Act de acuzare contra 19 comandanți”, care apare integral în *Documents*, vol. VI, doc. 15, p. 199—218.

⁶⁷ Ordinul circular a fost anexat de procuratură la dosar și confirmat de mărturiile martorilor și de subordonați. *Ibid.*, vol. VI, p. 210, vol. V, doc. 4, p. 8.

⁶⁸ „Act de acuzare contra 19 comandanți”, *ibid.* vol. VI, p. 201.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Ordinul de „curățire a Basarabiei de suspecții politici”, dat de C. Vasiliu, inspector general al jandarmierii, către legiunile de jandarmi Chilia, Cetatea Albă, Ismail. Ordinul e menționat în „Mandat de arestare a comandantului legiunii de jandarmi Chilia, A. Mihalache și a 9 subordonați, pentru împușcarea a 250 de suspecți politici și 500 de evrei pe teritoriul de care răspundea legiunea sa”, 12 mai 1948 (în cont. „Mandat de arestare pentru comandantul legiunii de jandarmi Chilia”), *Documents*, vol. VI, doc. 27, p. 284—297.

⁷¹ „Act de acuzare contra 19 comandanți”, *ibid.* p. 211.

⁷² *Ibid.*, p. 214.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Mandat de arestare a comandantului legiunii Chilia”, *ibid.*, p. 287.

Indurerății: Marga și Coca — Australia, Leora și Ionel — Israel, Nardy — Franța, nepoi, și Marcel Reisenberg, văr, București, deplîng decesul regretatei IDA BERCOVICI — Ploiești, la 24 ianuarie 1991. Fie-i amintirea binecuvîntată!

Cu aceeași durere familia anunță scurgerea a 8 ani, la 10 Nisan 5751, de la pierderea regretatului lor dr. MIȘU SONTAG.

S-au scurs doi ani de cînd buna și draga noastră prietenă NELLY LEBOVICI ne-a părăsit.

La 21 aprilie a.c. vor avea loc, la cîmîtirul din Șos. Giurgiului, comemorarea și inaugurarea pietrei funerare.

La 4 Nisan se împlinesc 5 ani de cînd am pierdut pe scumpa mea soră, CHARLOTTE EPSTEIN, născută JAHR, din Rădăuți. Pios omagiu.

ARTA HAGADEI

(Urmare din p. 1)

nova, în sec. XIV. Recent, la Budapesta a fost reeditată Hagada Kaufmann având o calitate grafică excepțională (Hagada Kaufmann — Gabrielle Sed — Rajna Budapesta 1990). Arta Renașterii în toată plenitudinea sa apare în Hagada pariziană Rothschild. Miniatura are de acum o legătură doar materială cu cartea, dar ca orice creație poate avea valoare independentă. Odată cu Renașterea, ajungem la începutul sec. XVI: apariția cărților tipărite. Această majoră invenție tehnică are o deosebită importanță și asupra celei mai populare cărți evreiești: Hagada. Au dispărut cele cu miniaturi pictate și au luat avânt cele tipărite. Ilustrațiile, la început încrustate în lemn, au fost urmate mai târziu de cele incizate în cupru. Ele păstrau elementele simbolice din cele pictate. Tipărirea, implicit multiplicarea exemplarelor, a permis o răspândire și mai mare a Hagadei. Xilografura (gravura în lemn) a creat o armonie între ilustrația propriu-zisă și caracterele literelor, atingând adevărate cote artistice. În aceste lucrări renașcentiste s-au îmbinat elementele goticului târziu cu spiritul clasic. Printre primele creații xilografate păstrate, a fost cea pragheză. A fost comandată în 1527 de către Kohan Gerson. Călătorul de astăzi are șansa de a vedea printre exponatele muzeului evreiesc din Praga, lângă Sinagoga Alt-Neu, imagini mărite ale acestor gravuri. Pe copertă vedem o imagine cunoscută din codexurile pictate, un tată care, cu lumina în mână, cu măturica din pene de gâscă, îndepărtează, în prețuia Pesahului, urmele de aluat dospit din casă. Mai apar scene tradiționale: Vinătoarea de iepuri, Profetul Eliahu, „Cei patru băieți”, cel „rău” purtând uniformă de epocă Landskecht... Un alt exemplar remarcabil, din 1561, executat tot în tehnica xilografurii, este cel din Mantua. Provine din tipografia lui Giacomo Rufinelli. Pe copertă apar colonadele Bazilicii Sfin-

tul Petru din Roma. Tot aici apare și Rabban Gamliel cu pălăria conică purtată de evrei, la fel profetul Ieremia, o replică după Michelangelo. Între Hagadele italiene semnificativă este și aceea din Veneția care apare în mai multe ediții de-a lungul sec. XVII și XVIII. Veneția, de altfel, era renumită pentru gravorii evrei aflați aici. În 1521 „Consiliul celor 10” a dat aprobarea necesară lui Moshe del Castellazzo și fiilor săi, să editeze cele Cinci cărți ale lui Moșe, ilustrându-le cu gravuri în lemn. În Hagada venețiană găsim imagini pline de savoare populară, bunăoară paginii sint ilustrați drept copii negri adoratori ai focului. Este interesant de remarcat că în 1511 călugărul minorit Th. Murner tipărește în latină cu ilustrații proprii în tehnica xilografurii o Hagada. Iar în 1515 pe textul italian al lui Abraham Farrisol, Giovanni Venețianzo desenează ilustrații de epocă. Poate de cea mai mare popularitate s-a bucurat Hagada venețiană din 1629, cu comentariile eruditului savant evreu Leo di Modena.

După perioada lucrărilor executate în tehnica gravurii în lemn o nouă dimensiune se dobândește odată cu introducerea stampelor incizate în cupru. Un asemenea exemplar este și Hagada amsterdameză din 1695 tipărită de Moses Wessel. S-au realizat mai multe ediții. Ilustrațiile devenite aproape clasice au fost preluate de tipografia lui Anton Schmid în 1823 la Viena. Dar Hagada pictată a mai persistat încă multă vreme, chiar dacă edițiile erau tot mai rare până în sec. XVIII și începutul sec. XIX. Folosind vechile stampe tipografice sec. XX realizează serii industriale ieftine puse la îndemâna tuturor în seara Sederului.

Mi se pare demn de a semna că și în aceste ediții de serie mare au existat unele cu vâdite calități artistice. Un astfel de caz este cea apărută la Cluj în 1938 (Peszachi Haggada — Slomo Iedida-Seelenfreund — Cluj, Litografia Braun). Ilustrațiile aparțin lui Solomon

Haggadah, Prag 1526, Melchior.

- Platu de Pesah
- Pagină din Hagada de la Praga (1526)
- Rituale de Seder

Seelenfreund din Ierusalim, care utilizează elemente stilistice ebraice și egiptene. El este unul dintre revitalizatorii graficii ebraice pe teritoriul palestinian. Chenarele textelor sint realizate prin folosirea diferitelor stiluri de scriere evre-

iască; la fel, se apelează la plastica egipteană de la Karnak și Luxor: elemente decorative cu palmieri stilizați, papirus etc. Cu aceasta autorul ilustrațiilor aduce în actualitate un aer oriental dar totuși modern, dovedind perenitatea artei Hagadei.

Sărbătorirea Pesahului după a doua distrugere a Ierusalimului

Odată cu a doua distrugere a Templului din Ierusalim, a dispărut și ceremonialul jertfei de Pesah. Dar Pesahul, mare sărbătoare națională, nu a avut mult de suferit de pe urma distrugerii. Noaptea de Pesah era sărbătorită în continuare, aproape ca înainte, dar — bineînțeles — numai acasă. Se pare că aici-colo, în anumite cercuri, se mai minca de Seder un berbec fript. În alte locuri mai exista obiceiul ca în noaptea de Pesah să se consume carne friptă, exact așa cum se proceda în unele locuri din afara Ierusalimului, încă din perioada existenței Templului. În general, aceasta a rămas însă numai ca o amintire. De obicei, pe atunci, la mesele mai îmbelșugate, se serveau două feluri principale de mâncare, iar în noaptea de Pesah, cum fiecare evreu se considera un fel de aristocrat bogat, aceste feluri de mâncare nu lipseau din nici o casă evreiască.

Pesahul a rămas însă în continuare sărbătoarea mintuirii. Așteptarea lui Mesia, după distrugerea Ierusalimului de către romani, a constituit speranța eliberării Orașului Sfânt din mâinile dușmanului și rabi Akiva a compus o rugăciune de binecuvîntare ca să ajungem să trăim și să serbăm Pesahul în noul Ierusalim.

Pesahul a devenit atunci, mai mult decât în perioada existenței Templului, sărbătoarea eliberării, a eliberării din primul Galut (exil) și care va fi modelul eliberării din ultimul Galut. De atunci, ceremonialul din noaptea de Pesah s-a extins, devenind și mai bogat. Se stătea pînă după miezul nopții și uneori chiar și pînă în zori se povestea despre eliberarea din Egipt. Se exagera și cu numărul „plăgilor” suferite de egipteni: de la 10 ajunseseră la sute. Cînd se vorbea, însă, despre Egipt, evreii se gîndeau și la Roma. Numărul mare de „plăgi” trimise de Dumnezeu asupra lui Farao îi făcea să gîndească și la Împăratul Romei; ca și la guvernatorii, generali și soldați săi care au distrus Iudeea, au ars Templul și au vărsat sînge evreiesc.

Ceremoniile principale ale Sederului au rămas aceleași din timpul existenței Templului. Pe parcurs, însă, au fost stabilite toate detaliile ceremonialului; s-au adăugat noi elemente, iar altele, învechite, au fost schimbate pe alocuri.

(După cartea „Ziua Sărbătorilor”, de Haim ȘOIS)

SCRISORI CĂTRE REDACȚIE

Vorkuta, 23.II.1991

MULT STIMATĂ REDACȚIE

Scuzați-mă, vă rog, că mă adresez în acest fel, în mod colectiv. Căci, într-adevăr, sint recunoscător tuturor, care suflă viață în paginile „Revistei Culturii Mozaic” și concomitent în existența mea.

De mult, de mult mă tot gîndisem că e necesar să vă exprim sentimentele mele de grațitudine pentru bunăvoința față de mine. Totdeauna aștept cu încordare și nerăbdare ziua cînd pot ridica, la Oficiul poștal, revista mult-așteptată.

Nu exagerez spunînd că lectura ziarului îmi însuflă permanent putere și încredere în viață.

Nu găsesc cuvinte pentru a-mi exprima admirația față de activitatea tihnică desfășurată de dl. Șef Rabin dr. Moses Rosen, de ajutorii lui în nobilul efort de a menține la un înalt nivel viața spirituală a comunității evreiești din România, și a înlesni Aliaua.

Eu trăiesc într-un colț îndepărtat al Uniunii [Sovietice] și pot spune, pot afirma cu tărie, că datorită lecturii ziarului eu simt suflarea vieții evreiești și nu mă simt așa de singuratic.

Primiți deci încă o dată, profundele mele mulțumiri, și cu ocazia sărbătorilor vă doresc שמח תהיה.

HERMAN ABRAHAM

■ Biur Hameț — Arderea Hamețului, după un manuscris din sec. 15. Muzeul din Ierusalim

PESAH 5751

Distribuirea azimei și a băuturilor rituale se va face în Capitală, prin centrele ce vor funcționa în Calea Moșilor nr. 76 și la Sinagoga „Ieșua Tova” din str. Nikos Beloiannis nr. 9, după următorul program:

duminică	17.03.1991	orele 8—13
luni	18.03. "	orele 8—13
marți	19.03. "	orele 8—13
miercuri	20.03. "	orele 8—13 și 16—18
joi	21.03. "	orele 8—13
vineri	22.03. "	orele 8—12
duminică	24.03. "	orele 8—13
luni	25.03. "	orele 8—13 și 16—18
marți	26.03. "	orele 8—13 și 16—18
miercuri	27.03. "	orele 8—13 și 16—18
joi	28.03. "	orele 8—13 și 16—18
vineri	29.03. "	orele 8—12

În zilele de Hol-Hamood

luni	01.04.1991	orele 8—13
marți	02.04. "	orele 8—13
miercuri	03.04. "	orele 8—13
joi	04.04. "	orele 8—12

Distribuirea se va face pe baza buletinului de identitate (inclusiv ale membrilor de familie colocatari) și a chitanței de plata contribuției pe semestrul I 1991.

Un erou al vremurilor noastre

**„PRIMEJDII, ÎNCERCĂRI, MIRACOLE”
REMARCABILA POVESTE A VIETII ȘEF RABINULUI ROSEN AL ROMÂNIEI,
RELATATĂ DE JOSEPH FINKLESTONE, LONDRA, WEIDENFELD AND
NICHOLSON, 328 pag., 117.**

Aforismul lui Byron că adevărul poate fi „mai ciudat decât ficțiunea” cu siguranță că se aplică perfect acestei autobiografii grațioase, plină de acțiune, care adesea se citește ca un roman polițist. Ea îmbină istorie temeinic documentată cu aventurile uimitoare ale autorului, iar vicisitudinile evreimii românești cu eforturile nobile și curajoase ale Rabinului Șef de a-i transforma pe cei 430.000 de supraviețuitori ai Holocaustului în *olim* pătrunși de conștiință evreiască. Sfidând presiunea comunistă și intrigile oponenților săi laici, Moses Rosen a devenit nu mai puțin om de stat și diplomat decât conducător spiritual, capabil să-și câștige prieteni puternici și să-i intreacă mult în inteligență pe diverși dușmani. Datorită îndeosebi acestui erou al vremurilor noastre, aproximativ 95 la sută dintre evreii din România trăiesc acum în Israel.

Descendent al unor mari erudiți rabini, Rosen s-a născut la Moinești, un *ștetl* care trimisese primii pionieri ai Ali-alei să contribuie la înființarea așezărilor Rosh Pina și Zicron Iacov înaintea epocii lui Herzl. Cînd era elev de liceu, a fost stigmatizat comunist, internat de două ori și terorizat pentru „crima” de a fi înfruntat un profesor caracterizat de un antisemitism violent. Ca tânăr rabin, în timpul celui de-al doilea război mondial, era citit pe să fie omorât de bătuși legionari pro-naști și de poliția lui Antonescu. În iunie 1948, și-a început cariera îndelungată și furtunoasă de șef rabin al celei mai mari *Kehilla* organizate dincolo de cortina de fier. La o întrunire a Congresului Mondial Evreiesc, la Montreux, la care a participat, după scurt timp, a sfîrșit mai puțin comențării Maghen David-ul auzit cînd i atrîna pe piept decît *armulca* stacojie pe care o purta pe cap — ceea ce a dus la porecla „Rabinul roșu”.

Acest titlu era însă de o ironie amară, de vreme ce Moses Rosen a consacrat următorul deceniu și jumătate unui război pentru supraviețuire religioasă împotriva C.D.E.-ului (Comitetul Democratic Evreiesc) dominat de comunisti, care căuta să-și impună voința în cadrul comunității sale. Scopul imediat al lui Rosen era să reconstruiască întreaga structură evreiască tradițională și culturală chiar într-un regim stalinist; de prisos să spunem că C.D.E.-ul era foarte pornit să saboteze acest program constructiv și să pună la cale distrugerea șef rabinului stingeritor. Întrucît următoarea sa prioritate era Alia, ar fi fost firesc să se bucure de un sprijin puternic din partea conducătorilor sioniști din România, însă mulți dintre ei au dat dovadă de miopie și au adoptat linia C.D.E.-ului, socotind că menținerea unei comunități evreiești viabile nu-i privea pe ei. Evenimentele ce au urmat au arătat că el avea dreptate: comunistii evrei perfixi au condus campania antisemită a „complotului medicilor”, pînă ce aceasta a fost repudiată de Kremlin după moartea lui Stalin; personalitățile de vază sioniste care mai supraviețuiau zăceau în închisori, iar ironia soartei a vrut ca Moses Rosen să conducă bătălia pe toate fronturile, denunțînd singeroasa defăimare stalinistă, rezistînd încercărilor de a opri Aliaua și, în cele din urmă, obținînd de la guvernul român punerea în libertate a conducătorilor sioniști.

DIN NOU ȘI DIN NOU, Rabinul Rosen vorbește despre salvarea miraculoasă trăită în repetate rânduri de el și de comunitatea sa în cursul perioadei șef-rabinatului său. Poate că cel mai mare miracol a fost faptul că obștea evreiască din România a avut parte de un conducător atât de curajos, principial și ingenios, încît a știut să o călăuzească timp de peste 40 de ani — într-adevăr omul potrivit la locul potrivit și la timpul potrivit. Chiar și în conformitate cu normele Occidentului liber (inclusiv Israelul), domnia sa s-a dovedit un exemplu strălucit, iar capacitatea sa de a dezvolta iudaismul chiar și în cele mai dificile împrejurări este demnă de a fi reținută. Asa-numitul șef rabin din Moscova, Solomon Schliefer și Iehuda Leib Levin, „se simțeau neputincioși în fața puterii unui uriaș stat ateist”, deși Schliefer nu era o unealtă a guvernului. Nici unul nu era de talia lui Rosen, care manifestă un dispreț evident pentru succesul lui Levin, I. L. Fishman, o nulitate care „se căsătorise cu o creștină cînd își ocupa deja postul”.

Nu putem să nu fim impresionați de capacitatea lui Rosen de a-și câștiga prieteni și de a influența oamenii. Printre ei erau Ana Pauker, fiică de haham, care (în calitate de ministru de externe al României), de fapt, a dominat cîva timp (1947—1952) aparatul comunist; dr. Kurt

Wilhelm, șef rabinul conservator al Suediei; dr. Nahum Goldmann, președintele Organizației Mondiale Sioniste și al Congresului Mondial Evreiesc. Și mai surprinzător este faptul că a izbutit să bîndiească respectul și sprijinul de importanță vitală al unor mări mi neevreiești ca Președintele României, Petru Groza, și Vice-președintele Emil Bodnăraș. Ei îl onorau ca apărător neabătut al evreilor și om de cultură, care se ținea neapărat de cuvînt. Pentru a marca revocarea unei interdicții privind *Șchita*, Groza a luat măsura fără precedent de a-i invita pe Rabinul Rosen și pe colegii săi la un banchet prezidențial, la 1 februarie 1955, la care mîncarea a fost supraviețuită ritual, vesela absolut nouă fusese cufundată în *micve* și s-a cîntat muzică evreiască în timpul întregii festivități, care a durat patru ore!

Cu prilejul vizitelor lor oficiale în România, ațt Nikita Hrușciov, cît și Richard Nixon au ținut să facă gesturi ostentative de caldă față de șef rabinul României, spre uimirea Politbiroului. Ei aveau motivele lor pentru a acționa astfel, dar ceea ce conta era prestigiul mult sporit de care Moses Rosen se bucura acum într-o țară din ce în ce mai independentă a blocului răsăritean. Aceasta i-a dat posibilitatea de a înfrînge C.D.E.-ul, de a-și extinde activitatea comunitară evreiască, de a legaliza Alia, de a călători în străinătate și de a-și achita parțial datoria față de autoritățile române. Pe de o parte, președintele Nicolae Ceaușescu era singurul conducător din țările aparținînd Pactului de la Varșovia care refuzase să rupă relațiile diplomatice cu Israelul după războiul de șase zile și care s-a opus rezoluției Națiunilor Unite ce punea semnul egalității între sionism și rasism. Pe de altă parte, drept *quid pro quo*, Rabinul Rosen a apărut credincios României în țară și în străinătate, desfășurînd o campanie pentru clauza națiunii celei mai favorizate (1975—1979) și contribuînd, în 1968, la evitarea invadării sovietice a țării sale.

AU EXISTAT momente în care Rosen s-a aflat în conflict cu factorii politici

de răspundere din Israel și cu conducătorii sioniști occidentali, în legătură cu clauza națiunii celei mai favorizate pentru România, sau cu convingerea sa că Aliaua sovietică va seca dacă nu se va face un mare efort în vederea reconstrucției vieții evreiești după modelul românesc, care fusese încununat de succes. Golda Meir, unul dintre criticii săi cei mai înverșunați, nu și-a schimbat atitudinea decît cînd a fost supusă „șocului Rosen” la Templul Coral din București — o primire plină de emoție, care i-a impresionat și pe mulți alți vizitatori distinși. După cum aveau să dovedească evenimentele, Moses Rosen a avut dreptate și cînd a arătat că „Lasă poporul meu să plece” constituie o lozincă lipsită de conținut care-i va determina pe evreii ruși din Israel să se abată către asimilarea în Statele Unite.

Această carte splendidă are un conținut mult mai bogat, pe lîngă cele 31 de fotografii grațioase: note de umor, ca și de dramă și de tragedie, fundalul asinării lui Charles Jordan la Praga de către niște agenți egipteni (1967), crimele de război ale episcopului emigrat Valerian Trifa, o întrevedere revelatoare cu Papa Ioan Paul al II-lea în 1986 și unele fapte puțin cunoscute legate de dictatura lui Ceaușescu. Rabinul Rosen a izbutit să obțină permisiunea guvernamentală ca 3800 suluri ale Torei să fie trimise din România în Israel. El și soția sa au acum un apartament la Tel Aviv, însă lipsa unui succesor care să „ducă mai departe activitatea bună” l-a determinat să revină la funcția de președinte al Beit-Hatefutot.

„Eu nu mă consider un erou”, scrie autorul. „Am putut să salvez vieți, să duc oameni din robie spre demnitatea umană, să educ copii în spiritul modului de viață evreiesc. Am refuzat să particip la activități îndreptate împotriva Israelului, împotriva Aliaiei și împotriva sfintei noastre Toră. Nu am considerat această rezistență ca un act de eroism. Mi-a fost pur și simplu imposibil să fac lucruri altfel de rele... Dacă Stalin ar mai fi trăit cîteva săptămîni, lichidarea noastră ar fi fost realizată. Numai Atotputernicul, în bunătatea sa, ne-a salvat în ultima clipă”. Ceea ce Moses Rosen a izbutit să înfăptuiască a fost descris în mod adecvat de președintele Chaim Herzog ca o „misiune imposibilă”.

GABRIEL SIVAN
(din „The Jerusalem Post”)

TESTIMONIAE *

Într-o vreme cînd intoleranța religioasă bîntuia Europa, în Moldova lui Alexandru cel Bun cîinci credințe își exercitau drepturile: bisericile ortodoxă, catolică, armeană, mozaică și eretici huseiți. Dintr-o asemenea toleranță, extinsă asupra României Mari de după 1 Decembrie 1918, se trage cadrul istoric în care putem integra povestea vieții liderului religios de peste patru decenii al comunității evreiești din țara noastră.

Este o poveste din cale afară de interesantă, iar această „legendă vie” este chiar viața Șef-Rabinului, dr. Moses Rosen. Apărută mai întîi la Londra, la Weidenfeld și Nicholson, editură de renume mondial (de unde și prefața-omagi, scrisă de Șef-Rabinul Marii Britanii și al Commonwealthului, Lord Jakobovits), ea se află acum în minile noastre, datorită Editurii Hasefer, sub titlul „Primejdii, încercări, miracole”. Inspirat titlu. Desigur, volumul de amintiri al Eminenței Sale este impregnat de spiritul religios care-l călăuzește în calitate de păstor spiritual al evreimii din țara noastră. Dar dr. Moses Rosen se relevă a fi nu doar un lider religios, ci și o figură publică a vieții politice nu numai românești, dar și a celei internaționale și, în ultimă instanță, un om inteligent și curajos.

Faptele națiunii sale îl reprezintă și nimeni nu se poate interfera în ele. Cadrul lor istoric este, cum aminteam, în cea mai mare măsură România. Și imensa suită de scene de viață regăsite în volum sînt povestite cu autentic talent și sensibilitate. Dar toate aceste fapte de viață, desprinse de-a lungul a peste șapte decenii trăite, sînt, în egală măsură, și fapte din istoria României. Îndrăznesc să spun nu doar că evreii au trăit alături de români dramele acestui pămînt, dar și că românii au pămînt, alături de evrei, nefericirile istoriei. Și dacă într-un caz era vorba despre o discriminare rasială și de consecințele ei pe termen mai scurt sau mai lung, în cel al majorității populației era vorba despre o dezmoștenire

socială și politică, iar în cazul celui de-al doilea război mondial, de o tragedie umană de mari proporții.

„Misiunea imposibilă” despre care vorbește Eminența Sa a fost îndeplinită. Pentru a cita cuvintele lordului Jakobovits: „În condiții nu de puține ori tragice și care-i puteau fi fatale, el a manifestat un curaj suprem, o largă viziune și o înțelepciune adîncă. A unificat rămășițele sfărîmate ale iudaismului român, ajutînd să ajungă în Israel, prin Alia, comunitatea cea mai importantă ca număr. În același timp, a gîndit la soarta spirituală și comunitară a tuturor celor rămăși; a menținut rețelele de comunități și viața evreiască, cu organizațiile ei specifice. Și toate acestea în condiții — de cele mai multe ori — excepționale de grele”.

La întrebarea pe care și-o pune singur, dacă la sfîrșitul zilelor sale va merita comentariul talmudic „Fericit este omul care vine aici cu învățătura sa contopită cu ale sale fapte”, răspunsul pozitiv îl dă cu brio cartea aceasta, care adună, desigur, doar pe cele mai ilustre dintre ele.

CRISTIAN POPIȘTEANU

* Articol apărut în „Curierul național” din 27 februarie 1991.

O CARTE PUR ȘI SIMPLU CAPTIVANTĂ

ISRAEL LEVANON, președintele Consiliului Religios din Haifa, scrie:

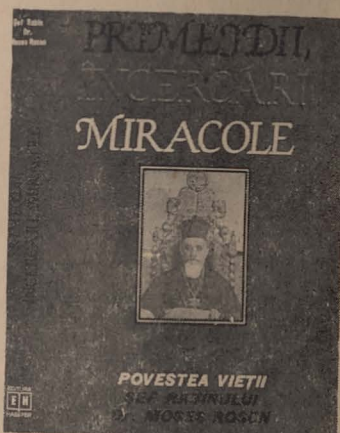
„Cu mare emoție am citit zilele acestea povestea vieții Eminenței Sale.

Multe pasaje le citesc și le recitesc. E, pur și simplu, captivantă și reține atenția cu respect față de autor, readucîndu-mi în memorie vremuri și locuri pe care mi-e cu neputință să le uit.

Cartea, scrisă într-un stil atrăgător și cu talent excepțional, are darul să emoționeze pe oricine o citește, așa cum m-a emoționat și pe mine.

Am găsit în carte multe lucruri pe care le știam și multe de care am aflat acum. Lectura cărții m-a reintors la zilele furtunii și prigoanei, cînd autorul cărții a înfruntat cu eroism și cu măreție primejdia, îndeplinind o misiune și o solie de cea mai mare importanță.

Eu și soția mea citim cu sete capitol după capitol și nu ne decidem să lăsăm cartea din mînă. Bineînțeles că după aceea vom reveni și povesti în amănunt impresiile de care sîntem copleșiți”.

A APARUT

Ediția a doua a volumului

PRIMEJDII, ÎNCERCĂRI, MIRACOLE

povestea vieții dlui
ȘEF RABIN
DR. MOSES ROSEN

în Editura „Hasefer”
din București.

Se găsește în librăriile din țară.

ANUNȚ

În Editura „Hasefer” a Federației Comunităților Evreiești din România a apărut: **IZVOARE ȘI MĂRTURI REFERITOARE LA EVREII DIN ROMÂNIA**. Volumul al II-lea, partea a II-a (perioada 1750—1800), întocmit de Lya Benjamin, M. Spielmann și S. Stanciu, cu o prefață de dr. Moses Rosen, Șef Rabin al Cultului Mozaic din România și „Cuvînt înainte” de prof. univ. Gh. Platon.

562 pagini — lei 150

De vânzare la sediul Federației Comunităților Evreiești din România, „București, str. Sfînta Vineri, nr. 9, la sediile comunităților evreiești din țară și în librării.

A FOST SĂU NU UN HOLOCAUST AL EVREILOR ÎN ROMÂNIA LUI ANTONESCU?

Publicăm mai jos raportul nr. 2100, din 4 noiembrie 1941, înaintat de Legația Statelor Unite ale Americii către Departamentul de Stat (vezi: JEAN ANCEL edit.: „Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry, During the Holocaust”, vol. III, pp. 334—339).

LEGAȚIA STATELOR UNITE ALE AMERICII

București, 4 noiembrie 1941
221

Nr. 2100

SUBIECTUL: Evoluția recentă a situației evreilor din România: evacuarea forțată din Bucovina și Basarabia; relații despre masacre, brutalități și spoliieri; contribuirea forțată cu cantități exorbitante de îmbrăcăminte în interesul public.

Cu referire la telegramele mele nr. 931 și 934 din 1 noiembrie, ora 6 m.p., și respectiv, 4 noiembrie, ora 10 a.m., arătând că problema evrească din România trece din nou printr-o etapă critică — depeșe anterioare, îndeosebi nr. 2015, din 19 august 1941, și telegrame trimise de Legație au relatat diferite atrocități ce s-au abătut asupra populației evreiești din România în ultimii ani, mai ales în timpul regimului de un antisemitism violent al lui Goga, de la începutul anului 1938, al rebeliunii legionare din ianuarie trecut și al izbucnirii ostilităților cu Rusia Sovietică în vara acestui an — am onoare să vă prezint anumite informații privind fundalul acestor evenimente, care ar facilita o înțelegere clară a lor.

În aceste vremuri de conflict sângeros, cînd liste tot mai lungi de români morți, răniți sau dispăruți au devenit ceva obișnuit, cînd relații despre teroare și cruzime răsună în întreaga Europă, există — poate — impresia că îndeplinirea unui program de exterminare a evreilor, prin împușcări ici și masacre colob, pentru a nu pomeni de deportări în masă și prădare generală, va atrage atenția opiniei publice mondiale în mai mică măsură decît în timpuri normale. Oricum, devine din ce în ce mai vizibil că românii, evident cu sprijinul moral al germanilor, se folosesc de perioada actuală pentru a trata problema evrească în maniera lor proprie. Dețin dintr-o sursă autorizată informația că mareașalul Antonescu a declarat ministrului Spaniei (care are un deosebit interes pentru problema, din cauza evreilor spanioli din România), sau în prezența acestuia, că „e război, deci un moment potrivit pentru a rezolva definitiv problema evrească”.

Departamentul lui îi este deja cunoscut faptul că ocuparea militară a Basarabiei și a Bucovinei de Nord a fost urmată de plasarea evreilor în ghetouri în orașele mai mari și că mulți, îndeosebi din Basarabia, au fost treptat evacuați în teritoriul de dincolo de Nistru. Aceste măsuri au fost aplicate în condiții înspăimîntătoare și însoțite de nenumerate grozăvii, inclusiv jaf, infometare, ucidere și alte brutalități. Se crede că nu mai există acum în Basarabia decît un număr relativ mic de evrei — evaluările variază de la zece la treizeci de mii, dintr-un total de peste două sute de mii care locuiau acolo înainte de luarea Basarabiei de către ruși în iunie 1940, iar în Bucovina, potrivit unor evrei demni de încredere, sînt între cincisprezece și douăzeci de mii de evrei ce așteaptă să fie deportați spre răsărit, în Transnistria și alte părți ale Ucrainei. Mulți, fără îndoială zeci de mii, au fost deja astfel evacuați.

În ultimele trei săptămîni, s-a acumulat dovezi — întii sub forma unor zvonuri vagi și relații neconfirmate, apoi din surse de informații din ce în ce mai substanțiale și, în cele din urmă, printr-un schimb de scrisori între mareașalul Antonescu și conducătorul comunității evreiești locale — că ceea ce a mai rămas din populația evrească din Bucovina și Basarabia este în curs de evacuare spre est, în teritoriul ucrainean devastat de război, în condiții atît de înfrîntătoare încît dau unei mari părți a evacuaților puține șanse de supraviețuire. Îmi parvin zilnic relații persistente cu privire la acești oameni nenorociți — bărbați, femei și copii, inclusiv bătrîni și bolnavi — care, fiind anunțați doar cu câteva ore înainte și avînd dreptul de a lua cu ei numai zece kilograme din avutul lor și bani ce reprezintă echivalentul a doi dolari — iar lucrurile și banii, potrivit aproape tuturor relațiilor, li se iau în cursul drumului — sînt mînați spre răsărit, pe jos sau în căruțe sau în vagoane de marfă, ajungînd în regiuni ce au fost bîntuite de război, unde clădirile au fost rase, iar alimentele și alte bunuri au fost distruse sau

mutate și în curînd se va instala sezonul de iarnă. Această captivitate modernă pare a fi fost calculată dinadins pentru a servi un program de exterminare virtuală și, chiar dacă sînt foarte exagerate sau neadevărate zvonurile persistente că, în nenumerate cazuri, evacuații sînt jefuiți de tot ce le aparține, că zeci și sute sînt împușcați pe drum, aruncați de pe poduri sau pier din pricina epuizării, pare cert că vor muri cu mii. Desigur, după cum am menționat în ultimul paragraf al primei mele telegrame mai sus amintite, multe dintre aceste relații și zvonuri sînt neconfirmate și trebuie considerate ca provenind din auzite, sau chiar ca propagandă făcută de persoane interesate; de pildă, un individ mi-a plasat o poveste „autentică” despre cinci mii de evrei înecați în Nistru; dar trebuie să spun că pînă și acel minim de adevăr conținut cu siguranță de aceste relații este suficient pentru a produce o serioasă îngrijorare în lumea civilizată.

DL. dr. Filderman, șeful comunităților evreiești din România, a adresat mareașalului Antonescu mai multe scrisori de protest împotriva atrocităților comise contra evreilor. Anexez copii ale primelor sale trei scrisori, precum și răspunsul mareașalului Antonescu la ele și o a patra scrisoare a doctorului Filderman. Se va vedea că dr. Filderman vorbește despre 1.500 evrei evacuați din Chișinău, „roi”, fără hrană, luînd doar puținele lucruri pe care le puteau duce în mînă, majoritatea parcurgînd pe jos o distanță de cel puțin opt zile, în frig, ploaie și zăpadă, spre necunoscute destinații deșolate, iar în alt exemplu se referă la drumul dintre Orhei și Rezina, presărat cu cadavrele celor căzuți pe marginile acestuia. În răspunsul său, publicat în toate ziarele, mareașalul îl acuză pe dr. Filderman de a încerca să-i transforme pe acuzați în acuzații, arînd că evreei din Bucovina și Basarabia își merită soarta deoarece s-au îndreptat împotriva armatei române și au atacat-o atît în timpul ocupației rusești cît și cînd românii și-au lansat atacul împotriva Rusiei. „Chiar înaintea apariției trupelor sovietice”, scrie generalul Antonescu, evreei din Basarabia și Bucovina, cărora le luai apărarea, îi scuipau pe ofițerii noștri, le smulgeau epoleții, iar cînd aveau posibilitatea s-o facă, îi omorau pe soldații noștri și-i băteau.”

Dr. Filderman, în cursul unei conversații cu un secretar al legației, s-a referit la cei cincisprezece sau douăzeci de mii de evrei care se confruntă acum cu deportarea și a declarat că nu există nici o îndoială că pe toți acești oameni îi așteaptă moartea dacă vor fi trimisi în Transnistria. A spus că primise asigurări din partea mareașalului Antonescu că evreei din Transilvania și din Vechiul Regat nu vor fi deportați, deși și-a exprimat temerile personale că i s-ar putea forța mîna, în această privință și că, așa cum se tem acum mulți evrei, vor fi luate măsuri similare de evacuare înnoțită tuturor evreilor din țară. (Dr. Filderman apreciază numărul evreilor din Transilvania la treizeci de mii, iar al celor din Vechiul Regat la două sute patruzeci de mii). A menționat, de asemenea, că a primit de la prietenii români informații ample despre pregătirea unui decret care le cere tuturor evreilor să prezinte cite un inventar al bunurilor lor — obiecte de valoare, inclusiv bijuterii, tablouri, blănuri și obiecte de artă, drept bază pentru o confiscare ulterioară. A menționat încă un lucru interesant, despre care am auzit zvonuri vagi provenite din alte surse, și anume că Bucovina de Nord este în curs de a fi curățată de evrei pentru a se pregăti așezarea unor coloniști germani în părțile acelea și că aceștia încep deja să sosească. A fost atins și subiectul general al sionismului, dr. Filderman exprimîndu-și părerea că singura modalitate posibilă de a salva viețile miilor de oameni din Bucovina care se află într-un

pericol imediat este să li se găsească un adăpost sau un cîmin unde să se poată duce. Deși ar putea cu greu să fie atît de optimist încît să manifeste o speranță că, în mod magic, s-ar putea deodată deschide vreun teritoriu ce ar constitui un refugiu pentru evreei din România supuși unei amenințări imediate, el a arătat că nimic altceva nu ar putea salva viețile a mii de coreligionari ai săi din România de astăzi.

La 20 octombrie a.c., ziarele românești au publicat un decret-lege care cere tuturor evreilor, sub pedeapsa cu amenzi mari și închisoare, ca în decurs de trei-zeci de zile, să predea autorităților românești o „contribuție” pentru nevoiași, sub forma unor cantități exorbitante de îmbrăcăminte și alte articole, în proporție cu veniturile lor. Astfel, un evreu avînd un venit efectiv de aproximativ douăzeci de dolari pe lună trebuie să predea cite o duzină de cămăși, maiouri, izmene, batiste, prosoape și perechi de șosete, cite patru costume de haine, paltoane, pălării, perechi de pantofi, pături de lînă, fețe de pernă, fețe de plapumă și cite un cearșaf de pat. Firește că aceste pretenții excesive au semănat din nou panică în rîndurile populației evreiești, i-au șocat pe toți observatorii moderați și au suscitât chiar critici aspre și ruginite din partea românilor inteligenți, care gîndesc. Anexez prezentei depeșă o traducere a acestui decret-lege.

După cum știți, am atras mereu, cu tenacitate, atenția celor mai înalte oficialități românești asupra reacției inevitabile a guvernului meu și a poporului american față de un asemenea tratament inuman, ba chiar măcelărirea indiscutabilă a unor oameni nevinovați și lipsiți de apărare, cînd pe larg atrocitățile comise împotriva evreilor din România. Observațiile mele au stîrnit din partea mareașalului Antonescu și a primului ministru interimar Mihai Antonescu declarații volubile de regret pentru excesele

din trecut săvîrșite „din greșeală” sau de către „elemente ireponsabile” și de moderare în viitor (rog vedeți telegrama mea nr. 874 din 3 octombrie, ora 9 p.m.). Totuși programul de exterminare sistematică se desfășoară în continuare și eu nu prea întrezăresc vreo speranță pentru evreei români atîta timp cît se menține la putere actualul regim dirijat de germani. Politica sa, după cum se vede, constă în a-i goni din teritoriile recucerite ale Bucovinei de Nord și Basarabiei, precum și, eventual, din Transilvania și Vechiul Regat, pe absolut toți evreei, firește cu excepția celor care-i pot fi utili, după ce li se iau practic toate bunurile pămîntești; fără îndoială că această politică va fi tradusă în viață dacă nu va lipsi timpul necesar, afară de cazul în care, după cum pare extrem de improbabil — rog vedeți telegrama mea nr. 931, din 1 noiembrie, ora 6 p.m. — se va găsi undeva în străinătate vreun loc de refugiu spre care acești oameni nenorociți să poată emigra, probabil fără nici un fel de bunuri pămîntești.

Cu deosebit respect,

FRANKLIN MOTT GUNTHER

ANEXE:

1. Scrisoare de la dr. Filderman
2. Idem.
3. Răspunsul mareașalului Antonescu (2 copii cu indigo)
4. A treia scrisoare a doctorului Filderman.
5. A patra scrisoare a doctorului Filderman. (Primit. Indescrisibil).
6. Traducerea decretului-lege.

Cimitir fără morminte

„...le voi da un nume vecinic care nu se va stinge” (Isaia, LVI, 5).

„Soluția finală”, programul Germaniei naziste de exterminare a poporului evreu a transformat Europa într-o groapă comună pentru 6 milioane de bărbați, femei și copii. Pentru ca nicînd să nu se aștearnă uitarea, Statul Israel a hotărît înființarea „Yad Vashem”-ului, institut de comemorare a victimelor și eroilor din timpul Holocaustului. Muzeu și înalt institut de cercetări, „Yad Vashem” are menirea de a prezenta condițiile în care au fost uciși milioane de oameni numai pentru că s-au născut evrei; viața din comunitățile iudaice de odinioară; eroismul celor ce s-au jertfit pentru onoarea poporului din care făceau parte; lupta celor ce s-au opus cu arme și manifeste nazismului; eroismul răsculaților din ghetouri și lagăre; de a eterniza memoria acelor neevrei „Drepti ai popoarelor” care, periclitîndu-și viața, au ajutat pe conecetății lor evrei. Cu un cuvînt, „Yad Vashem” este un muzeu al „Neuitării”, cel mai mare cimitir fără morminte.

Ca un ghid vă invit să vizitați Institutul de comemorare a martirilor și eroilor Holocaustului, aflat în vecinătatea Muzeului Herzl, întemeietorului sionismului politic, cel care a visat și acționat pentru renașterea patriei vechi — nouă a evreilor, Israelul.

Muzeul de istorie. Păstrează documente, fotografii care redau întreaga tragedie a decimării evreilor din Europa. Se urmărește o cronologie: ascensiunea la putere a lui Hitler; expansiunea teritorială a Germaniei naziste, persecutarea evreilor în cel de al III-lea Reich; prezentarea vieții din micile așezări ale evreilor din ștetle — „orașele”; lichidarea evreilor din teritoriile ocupate de naști; viața din lagăre; experiențele pseudoștiințifice făcute pe oameni vii; revolta armată din ghetoul Varșoviei; primele zile din lagărele eliberate; efortul evreilor de a se întoarce în patria comună străbună. Muzeul este dominat de basorelieful sculptorului Naftali Bezem, care simbolizează Holocaustul, rezistența, întoarcerea în Israel și renașterea patriei străvechi.

Muzeul de artă expune numeroase opere care redau Holocaustul, o parte din lucrări sînt datorate artiștilor care au trăit și creat în lagărele de exterminare, în ghetouri, păduri. Înainte de a intra în muzeu ne întîmpină statui închinete aceleiași tematici.

Sala numelor. Aici poți găsi mii și mii de fișe care păstrează memoria milioanelor de ființe ucise. Poate nu există vizitator care să nu găsească numele vreunei rude, numele celor dragi, ființe ce s-au risipit în înalturile cerului și poate privesc lacrimile ce cad pe fișa răsofita spunînd: nu ne-ai uitat, nu ne uitai!

Mausoleul amintirilor. Această criptă e un edificiu în formă prismatică, cu ziduri din pietre brute de bazalt. Între acest zid de piatră și acoperișul de beton există un spațiu prin care pătrunde o lumină diafană și zboară pasărele. Pe pardoseala strălucită de o flacără eternă sînt trecute numele a 22 de lagăre de exterminare. Poarta acestei cripte simbolizează rugurile formate din trupuri umane și este creată de doi artiști israelieni: David Palombo și Bezalel Schatz.

Coloana eroismului, care pare un horn sectionat, un horn de la camerele de gaze din Auschwitz. Inscripția de pe Coloană: „În memoria martirilor Holocaustului, a răsculaților din ghetouri, a partizanilor din păduri, a insurgenților din cîmpii, combatanților rezistenței, ostașilor forțelor aliate, a celor ce au salvat de la piere pe frații lor, celor ce au vegheat emigrația clandestină, memorie vesnică!”

Aleea celor drepti ai popoarelor este aleea ce ne conduce la muzeu. Pe marginea ei sînt sădiți arbori, în memoria acelor neevrei ce și-au periclitat viața pentru a salva evrei. Un sentiment înălțător te umple cînd vezi arbuști sădiți și în memoria românilor care sînt socotiți printre cei „drepti...”

Institutul are o uriașă arhivă, bibliotecă și cercetători care au la dispoziție cea mai completă colecție de cărți și reviste despre istoria Holocaustului și a perioadei premergătoare. Desigur „Yad Vashem” editează reviste, cărți, colecții de documente etc. despre Holocaust — arderea de tot.

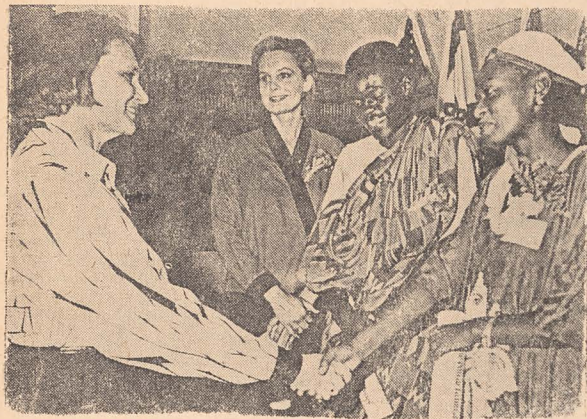
Cel ce s-a erijat în ghid v-a prezentat doar o parte din cele ce poate vedea vizitatorul în acest cel mai mare cimitir fără morminte ce străjuiește una din înălțimile Ierusalimului.

VASILE GRUNEA

(Din „Mesager”, nr. 11, 1990)

STIRI

La ceremonia înmînării distincțiilor

DISTINCȚII

După absolvirea unui curs de sănătate publică, ce a avut loc la Școala Hadasa de Sănătate Publică și Medicină Comunitară, din cadrul Universității Ebraice, specialiști din diferite țări au obținut gradul de doctor în sănătate publică.

Directorul școlii, prof. Hava Palti, a felicitat pentru obținerea acestui grad pe: dr. Anne Lene Svendsen, din Danemarca, dr. Kwame Adogboba și dr. Matthew Koomson, din Ghana, precum și pe dr. Josephine Ojiambo, din Kenya.

La acest al 15-lea curs — primul a avut loc în anul 1970 — au participat reprezentanți din 17 țări. Actualmente se pregătește cel de-al 16-lea curs.

REVEDERE

La 26—27 mai 1991, va avea loc la New York, sub egida societății „Hidden Child”, prima reuniune internațională a foștilor copii ascunși în timpul celui de-al doilea război mondial. Scopul reuniunii este acela de a da posibilitate celor salvați să se întâlnească, să povestească, să mărturisească și să transmită experiența lor tragică din timpul Holocaustului, pentru a ține trează memoria popoarelor.

MONEDAE ISRAELIENE: O EXPOZIȚIE ÎN U.R.S.S.

Pentru prima oară, după 25 de ani de înghețare a relațiilor cu Israelul, s-a deschis în U.R.S.S. o expoziție oficială israeliană. În renumitul muzeu pentru artă orientală din Moscova a fost deschisă o expoziție numismatică — monede și medalii, la a cărei inaugurare a participat G. Popov, locțiitorul ministrului sovietic al culturii. Cele 120 de medalii de argint și bronz expuse au reprezentat locuri istorice din Israel, precum și alte mărturii ale istoriei evreiești. Expoziția a fost apoi transferată la Kiev, Tbilisi și Tașkent.

Societatea numismatică israeliană a pregătit o expoziție similară de monede sovietice în Israel.

ALUMINIUL CONTRA GAZELOR TOXICE

Fabricanții israelieni au propus consumatorilor noi linii de produse al căror ambalaj garantează o izolare perfectă la o eventuală contaminare a atmosferei. De exemplu, societatea de ape minerale Néviot lansează pe piață un nou ambalaj familial de 23 de litri în „aluminu laminat”. De asemenea, cooperativa agricolă Tnuva adaugă produselor sale de lapte

de lungă durată un nou lapte praf în „ambalaj aseptice cu șase straturi de aluminiu”. S-ar putea da numeroase alte exemple de produse ambalate în aluminiu, cum ar fi: vinuri, sucuri de fructe și alte sortimente ale industriei alimentare.

ȘCOALA ROTHBERG

Peste 160 de studenți din Uniunea Sovietică au fost primiți la Școala Rothberg pentru studenți de peste hotare, a Universității Ebraice din Ierusalim. Facultatea și personalul au depus eforturi mari pentru a asigura învățământul suplimentar al limbii ebraice, cursuri academice în limba rusă, consilierii care vorbesc rusa, spații de cazare și de învățământ. Toți cei înscriși urmează anul pregătitor, după care se vor înscrie la o facultate de patru ani.

ISRAELUL ESTE DESTINUL NOSTRU

În zilele războiului din Gol, televiziunea israeliană a devenit o regină despotică, centrul de interes al vieții casnice. Nu este vorba numai de războiul transmis în direct, spectacolul spectacolelor, fereștrua deschisă asupra focului de zi și de noapte; ci de strada din Ierusalim sau Tel Aviv, de primele atacuri contra Israelului, de curajul și hotărârea israelienilor, de convingerea că destinul Israelului nu este un spectacol. Israelul este destinul nostru.

STUDII FILOLOGICE

Pe Muntele Scopus, din Ierusalim, funcționează „Institutul Martin Buber”, din cadrul Universității Ebraice. La acest institut s-a organizat un program pentru studiul limbilor ebraică și arabă. În cursul anului școlar 1989—1990, a declarat dl. Yaaron Kalman, directorul Institutului, 180 de studenți arabi au studiat limba ebraică, iar aproape 200 de studenți

evrei limba arabă. În cadrul activității au loc reuniuni amicale și excursii comune pentru facilitarea însușirii limbilor studiate.

Studenții arabi participanți provin nu numai din Ierusalim, ci și din localitățile învecinate, ca Ramallah, Betlehem și Beit Jalla.

LIMBA EBRAICĂ

Printre cei ce doresc să emigreze în Israel se manifestă „o sete de a învăța limba ebraică” și, în acest scop, viitori emigranți parcurg kilometri pentru a găsi un profesor.

Doi profesori ai Universității Ebraice, care s-au întors recent din Uniunea Sovietică, dr. Hiya Dahan și Ezri Yuval, au arătat că studiul limbii ebraice se dezvoltă în mod liber în U.R.S.S., fenomen normal dacă se are în vedere plecarea masivă a evreilor sovietici în Israel.

MUZICĂ SINAGOGALĂ

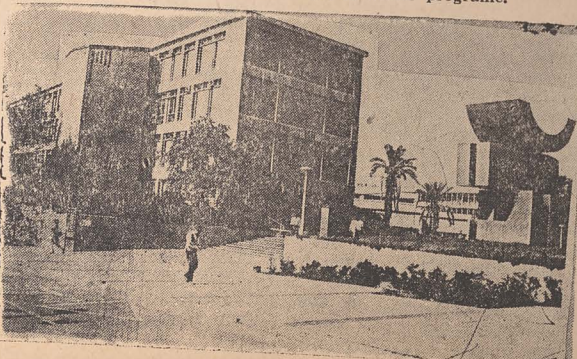
La Centrul Israel/ Jefroykin din Paris funcționează un nou ansamblu vocal și instrumental, avându-l ca dirijor pe Hector Sabo. În repertoriu figurează capodopere ale muzicii sinagogale iudaice, pentru cor și soliști (opere de Lewandowski, Naumburg, Sulzer, Dunaiewski și alții).

Acest ansamblu are ca obiectiv să facă cunoscut, prin concertele publice, patrimoniul nostru muzical, atât de bogat în acest domeniu.

PRIMUL CAMPUS ȘTIINȚIFIC PENTRU TINERII OLIM DIN U.R.S.S.

Campusurile științifice sînt un factor esențial al vacanțelor de vară ale tinerilor intelectuali israelieni. Anul trecut, aproximativ o mie de tineri au fost prezenți în campusurile științifice ale Universității din Tel Aviv, printre care s-au numărat și 50 de tineri olim din U.R.S.S. Ei au petrecut două săptămâni studiind științe sociale, matematică, științe exacte, în cadrul unui program cu predare în limba rusă, proiectat de Universitatea Tel Aviv și subvenționat de ministerele Absorbției și Educației ale Israelului.

Programe de studiu suplimentare

„GHETOUL DIN VILNA”, LA LIVERPOOL

În fosta clădire a unei sinagogi din Liverpool, datînd din epoca victoriană, a fost pusă în scenă piesa lui Joshua Sobol, intitulată „Ghetoul din Vilna”, în care sînt prezentate viața evreilor din ghetoul, precum și distrugerea acestuia. Piesa a fost regizată de Connall Morrison, student în ultimul an al Secției de dramă a Politehnicii din Liverpool, bucurîndu-se de un succes deosebit.

Clădirea, o sinagogă a Congregației „The Hope Place” („Locul speranței”), a fost afectată, în anul 1930, unor scopuri educaționale — după afilierea congregației la o altă sinagogă —, fiind preluată de către Ansamblul de teatru din Liverpool. Proiectantul, Jeane O'Shannessy, a căutat să-i redea spiritul inițial, cu sprijinul arhivarului din localitate, care i-a pus la dispoziție picturi și desene ale vechii sinagogi. Culorile, îmbătrinite de timp, au fost reduse la viață, iar faimoasele coloane au fost scoase în evidență, păstrîndu-se autenticitatea și amănuntele arhitecturale.

Totuși, frumoasa cupolă reconstrucționată a trebuit să fie acoperită cu un plafon fals, iar instalațiile de lumină au fost montate în lojile inițial destinate femeilor.

ÎNTEPRINDERI ISRAELIENE SE DESCHID ȘI SPRE STRĂINĂTATE

Considerînd că insuficientă prezența lor în alte țări, sub formă de filiale sau cu participare, numeroase întreprinderi israeliene și-au anunțat de curînd intenția de a se internaționaliza. Iată cîteva exemple:

ELITE — (alimentară) — își propune să creeze uzine de ciocolată și produse zaharoase în unele țări din C.E.E., sperînd astfel să poată concura fabricanții europeni pe una din cele mai importante piețe de ciocolată din lume.

TEVA — (produse farmaceutice) — și-a majorat de curînd investițiile în Statele Unite, răs-cumpărînd totalul acțiunilor filialei sale americane pentru 20 de milioane de dolari. Această operațiune îi permite să-și spo-

tare pentru vorbitorii de limba rusă sînt proiectate pentru noul an universitar. Shira Shofti, director executiv al departamentului „Tineretului în cercetarea științifică” de la Institutul de Educație din cadrul Universității Tel Aviv, a anunțat, de asemenea, deschiderea unui program cu predare în limba spaniolă pentru tinerii olim din America Latină.

Acest departament a început să funcționeze din 1977, oferînd programe pentru științele sociale, medicină, fizică, matematică, chimie, electronică și computere, drept, filozofie, filologie, arheologie, film, televiziune și alte domenii ale vieții științifice și culturale. Circa 2500 de studenți au participat, în fiecare an, la aceste programe.

rească potențialul de cercetare și de comercializare în lume, general și în Statele Unite, în special.

SCITEX — (electronică și informatică) — va cumpăra o întreprindere finlandeză, UNDO OY, pentru suma de 4 milioane de dolari. Societatea, cu baza în Helsinki, a creat și comercializează noi sisteme de impresii electronice cu imagini în culori care vor completa tehnologiile dezvoltate de SCITEX. Această inițiativă dovedește vînta întreprinderii israeliene de a rămîne lider mondial în specialitatea sa.

ANIVERSARE

„Ce mai vreți de la lucrurile vechi?”, a spus fotoreporterul dna Herta Hoffmann, în vîrstă de 98 de ani, pe care au rugat-

Herta Hoffmann

să pozeze lingă un Chevrolet Master Coupe din 1937. Dna Hoffmann, care s-a descris pe sine însăși ca pe o „femeie intralume automobilistică a bărbatilor”, a fost unul dintre primii importatori israelieni din Germania ai anvelopelor Michelin. Originară din Dortmund, a făcut Alia în 1933, și, foarte probabil, a fost prima femeie din Tel Aviv proprietară de garaj. Universitatea Tel Aviv a celebrat o dublă aniversare: ziua de naștere a Hertei Hoffmann și inaugurarea Laboratorului pentru tehnologie aplicată „Herta Hoffmann” din cadrul Colegiului tehnic „Joseph și Rebeca Meyerhoff”.

VOCEA MILIOANELOR DE VICTIME

„Sîngele lor strigă, dar glasul le-a amuțit. Așa că vreau să fiu eu vocea lor”. Aceste cuvinte le-a rostit, în 1961, procurorul general israelian Gideon Hausner înainte de a da cîrmă actului de acuzare întocmit împotriva criminalului de război Adolf Eichmann. Gideon Hausner a devenit realmente expunătorul a șase milioane de evrei uciși de nașiști și pentru a căror moarte violentă o vină considerabilă o purta și Eichmann.

Procurorul general era o personalitate remarcabilă, un caracter voluntar. Ceea ce avea de spus spunea și o spunea cu o formulare explicită, lipsită de echivoc.

S-a născut la Lemberg, în 1915. Tatăl său, Bernard Hausner, era rabin. Gideon Hausner a emigrat în Israel în 1927, a studiat dreptul la Universitatea Ebraică din Ierusalim și, în 1941, a devenit avocat. A ocupat catedra de drept comercial la universitate, din 1954 pînă în 1960. După mulți ani de suferință a decedat la 15 noiembrie 1990.

JOURNAL OF THE ROMANIAN JEWS

PESACH MESSAGE ADDRESSED BY HIS EMINENCE CHIEF RABBI DR. MOSES ROSEN TO THE JEWISH COMMUNITIES IN ROMANIA

DEAR BROTHERS AND SISTERS,

In the Torah, the Seder night is called *ליל שמורים* "the night of vigil". The escalation of slavery always implies great dangers and that is why our history sees in this *ליל שמורים* "festival of liberty" days of great danger, for the enemies of liberty have always considered us an obstacle and *ישא אחד בלבד עמדו עליו כמכותנו אלא שב* *כל דור ודור עומדים עליו כמכותנו והמדינה* *ברוך הוא מצילנו מידם*

...it was not just one of them who rose against us order to destroy us, but with every generation others rose in the intention of exterminating us and the Almighty snatches us from their hands". That is what we are told by the pages — yellowed by millennia — of the Haggadah, the epic of Israel. Its verses thrill us by their topicality. Year after year, we read it out during a meal which is not the "Last Supper", proclaiming, *urbi et orbi*, thirst for liberty for all the sons of mankind, the right to bread for all the poor, the unflinching will, the smashing of all shackles, so that every slave should become "Ben-Horin" — a son of liberty.

DEAR BROTHERS AND SISTERS,

Some more enemies have appeared since last Passover. The angel of death has again leapt over our houses. Once more, a miracle has occurred. Despite the dark forces that hate mankind and dream of another Holocaust, mankind has risen and vanquished.

Let us recite the Haggadah let us intone the glorifying Hallel with our hearts full of gratitude to "Shomer Israel", eternally on the watch lest Israel should perish.

At the same time, let us not doze off. Night of vigil. Read the newspapers, full of poison and calumnies, once more attacking us vilely. Read their vulgar language, their rowdy style, their shameless lies and keep watch. We live in freedom and we do not allow any hooligan to insult us. Defend Jewish dignity. You are no longer defenceless.

Just as the State of Israel is reborn and, with calm and dignity, asserts our will to defend our right to life, in the same way the Jews in the Diaspora assert themselves as free citizens having the same rights and duties as all the others.

Closely united around the Community, patriots loyal to our homeland Romania, which protects us, let us celebrate with joy and hope the approaching days of *פסח לעתיד*. "The Pesach of the future", when it will no longer be necessary to keep watch, when unlawfulness will disappear and Truth, Love and Peace will reign on earth.

With the traditional wishes of
HAG KASHER VESAMEIACH

DR. MOSES ROSEN

Chief Rabbi of the Mosaic Cult,
president of the Federation of
Jewish Communities in Romania

TEMPLETON AWARD

Lord Jakobovits, Chief Rabbi, was awarded the 1991 Templeton prize for progress in the religious field. The announcement of the laureate's name was made by the Templeton Foundation in New York and the reason stated was "moderation and understanding for the Arab-Israeli problems, the wish to deal with faith relations in a different way, as well as the original interpretation of the traditional values of Judaism". Lord Jakobovits, the first Jew to be awarded this prize, declared that he intended to use the money for the development of plans aimed at deepening spiritual knowledge. The value of the prize? 410 thousand pounds sterling (approximately 815 thousand dollars), the most "profitable" in the world. The prize was created in 1972 by John Marks Templeton, a great Wall Street magnate. Among the previous laureates, we mention mother Teresa, Alexander Soljenitzin, the Reverend Dr. Billy Graham.

LETTERS

Vorcuta, February 23, 1991

DEAR EDITORIAL STAFF,

Please excuse me for addressing myself to you in this collective way. The reason is that I am truly grateful to all of you who breathe the life into the pages of "Revista Cultului Mosaic", and, at the same time, into my own existence.

For a very long time, I have kept thinking that I had to impart to you my feelings of gratitude for your kindness. I always expect with great eagerness the day on which I can fetch the impatiently awaited journal from the post office. I do not exaggerate when I say that reading it ceaselessly gives me strength and confidence in life.

I cannot find the necessary words for expressing my admiration for the gigantic activity of Chief Rabbi Dr. Moses Rosen and his collaborators in the noble effort to maintain at a high level the spiritual life of the Jewish community in Romania and to facilitate Aliya.

I live in a remote part of the [Soviet] Union and I can say, I can firmly de-

clare that, owing to your journal, I feel the breath of Jewish life and I no longer feel so lonely.

Please accept once more my deepest thanks and, on the occasion of the Pesach festival, I wish you *חג שמור*

HERMAN ABRAHAM

A TRULY CAPTIVATING BOOK

ISRAEL LEVANON, the president of the Haifa Religious Council, writes:

It is with great emotion that I have recently read the story of His Eminence's life.

There are many passages that I keep reading again and again. This is a truly captivating book which concentrates one's attention, makes one feel deep respect for the author and, moreover, brings back to my mind times and places that I simply cannot forget.

The book, written in a pleasant style and with exceptional talent, profoundly moves anybody who reads it, just as it

moved me. I found in it many things that I knew, as well as many that I have learned now. It reminded me of the times of storm and persecution, when its author defied danger with heroism and grandeur, fulfilling an extremely important mission and conveying a great message.

My wife and I are eagerly reading chapter after chapter, we just can't stop. Naturally, after finishing it, we shall write again and describe in detail the impressions that are overwhelming us.

That title was a bitter joke, however, since Moshe Rosen devoted the next decade and a half to a war of religious survival against the communist-dominated CDE ("Jewish Democratic Committee") which sought to impose its will on his community. Rosen's immediate aim was to rebuild the entire Jewish traditional and cultural structure even under a Stalinist regime; the CDE, needless to say, was hell-bent on sabotaging this constructive program and on engineering the troublesome chief rabbi's destruction. With aliya as his next priority, he should have won strong support from the Zionist leaders in Romania, yet many of them shortsightedly adopted the CDE line believing that the maintenance of a viable Jewish community was no concern of theirs. Subsequent events were to prove him right: treacherous Jewish communists led the antisemitic "doctors' plot" campaign until its repudiation by the Kremlin after Stalin's death; the surviving Zionist notables languished in prison and it was ironically Moshe Rosen who conducted the battle on every front denouncing the Stalinist blood libel, resisting attempts to halt aliya, and eventually securing the imprisoned Zionist leaders' release by the Romanian government.

AGAIN AND AGAIN, Rabbi Rosen speaks of the miraculous deliverances which he and his community experienced in the course of his chief rabbinate. Perhaps the greatest miracle was the fact that Romania's Jewish community had such a brave, high-principled and resourceful leader to steer it through the past 40 odd years — a case of the right man in the right place at the right time. Even by the standards of the free West (including Israel), he has proved a shining example, and his ability to foster Judaism in the most trying circumstances deserves to be remembered. The so-called chief rabbis of Moscow Solomon Schliefer and Yehudah Leib Lewin, "felt helpless when confronted by the power of a huge, atheistic state", although

Schliefer was no government stooge. Neither measured up to Rosen, who shows obvious contempt for Lewin's successor, Y. L. Fishman, a nonentity who "had married a Christian woman when already in office".

One cannot help being impressed by Rosen's capacity to win friends and influence people. Among them were Ana Pauker, the daughter of a kosher butcher who (as Romania's foreign minister) actually dominated the communist apparatus for a time (1947—52); Dr. Kurt Wilhelm, Sweden's Conservative chief rabbi; and Dr. Nahum Goldmann, president of the WZO and of the World Jewish Congress. More surprisingly, he also proved adept in gaining the respect and vital support of non-Jewish bigwigs such as Romania's President Petru Groza and Vice-President Emil Bodnarus. They honored him as an unapologetic champion of the Jews and man of culture, whose word was as good as his bond. To mark the repeal of a ban on *shechita*, Groza took the unprecedented step of inviting Rabbi Rosen and his colleagues to a presidential banquet on February 1, 1955, at which the food was rabbinically supervised, the brand-new dishes used to serve all present had undergone immersion in a *mikve*, and Jewish music was played throughout the four-hour celebration!

During official visits to Bucharest, Nikita Khrushchev and Richard Nixon both made a point of singling out Romania's chief rabbi for demonstratively warm gestures that astonished the nation's Politburo. They had their own reasons for doing so, but what mattered was the vastly enhanced prestige which Moshe Rosen now enjoyed in an increasingly independent Eastern bloc country. It enabled him to vanquish the CDE, expand his Jewish communal work, legalize aliya, travel abroad, and repay some of the debt he owed to the Romanian authorities. On the one hand, President Nicolae Ceausescu was the only Warsaw Pact leader who refused to break off diplomatic relations with Israel after the Six Day War, and who opposed the UN resolution equating Zionism with racism. On the other hand, as a *quid pro quo*, Rabbi Rosen loyally defended Romania at home and overseas, campaigning on behalf of Most Favored Nation status (1975—1979), and helping to avert a threatened Soviet invasion of his native land in 1968.

THERE WERE times when Rosen found himself in conflict with Israeli policy-makers and Western Zionist leaders, over MFN status for Romania or his conviction that Soviet aliya would peter out unless a wholesale effort was made to rebuild Jewish life on the successful Romanian pattern. Golda Meir, one of his fiercest critics, only changed her attitude when subjected to the "Rosen Shock" at Bucharest's Choral Temple — an emotional welcome that affected many other distinguished visitors. As events have proved, Moshe Rosen was also correct in denouncing "Let my People Go" as an empty slogan that would divert Russian Jews from Israel to assimilation in the U.S.

This splendid book contains much more, apart from its 31 striking photographs: touches of humor as well as drama and tragedy, the full background to Charles Jordan's murder by Egyptian agents in Prague (1967), the war crimes of émigré Bishop Valerian Trifa, a revealing interview with Pope John Paul II in 1986, and some little-known facts about Ceausescu's dictatorship. Rabbi Rosen managed to obtain governmental permission for 3,800 Tora scrolls to leave Romania for Israel, and he and his wife now have an apartment in Tel Aviv, but the lack of a successor to "keep up the good work" has made him choose to forgo the presidency of Beth Hatefutsoth. "I do not consider myself a hero", writes the author in his summation. "I was able to save lives, to remove people from slavery to human dignity, to educate children in the Jewish way of life. I refused to participate in activities directed against Israel, against aliya and against our holy Tora. I did not consider this resistance as an act of heroism. It was simply impossible for me to do such evil work... Had Stalin lived a few more weeks, our liquidation would have been accomplished. Only the Almighty, with his goodness, saved us at the last moment!" What Moshe Rosen went on to achieve has aptly been described, by Chaim Herzog, as the "mission impossible".

GABRIEL SIVAN
(From "The Jerusalem Post")

JOURNAL OF THE ROMANIAN JEWS

Dr. JEAN ANGEL

The Solution of the Jewish Problem in Bessarabia and Bukovina June-July 1941 (Excerpts)

(CONTINUED FROM THE NO. 710)

THE GENDARMERIE

The orders given to the Gendarmerie to exterminate the Jews located in the rural territories in Bessarabia and Bukovina are well known. Three or four days before June 21, 1941, the legions of Gendarmerie formed prior to reoccupation of the two provinces were assembled at three different points in Moldavia — Roman, Fălcieni and Galați — and for the first time, Antonescu's "special orders" were revealed to them. The most important conference took place in Roman, involving the most crucial Legions — Orhei, Lapușna and Bălți, the territories with the largest Jewish populations in Bessarabia. The presence at this meeting of the Inspector General of the Gendarmerie, General Piki Vasiliu (later to serve as Deputy Minister of the Interior), underlines its significance. Vasiliu declared to the noncommissioned officers assembled there that "the first measures to be taken will be those concerning the cleansing of the ground by the forces of the Gendarmerie"⁵⁸. "Cleansing the ground" was the Romanian euphemism for the extermination and deportation of the Jews. It both resembled and differed from the Nazi "Final Solution" — being similar in that it meant, in the final analysis, extermination, but different in that it signified the fulfillment of the Romanian anti-Semitic dream within a limited territory: Bessarabia and Bukovina.

The Romanian conception of "cleansing the ground", as communicated by Vasiliu to the commanders of the Gendarmerie, included three points: "on-the-spot extermination of all Jews in rural territories; enclosure within ghettos of the Jews in urban centers; arrest and dispatch to the legion centers of all suspects described as Soviet party activists, those who exercised responsible functions, and civil servants who had served the Soviet regime"⁵⁹. Each officer in command of a legion received the same order. Owing to the mentality of the Romanian career officers, and to the fact that they were accustomed to great freedom of action and authority, each gave his own interpretation to the verbal order. The lack of any clarification was an important factor. Since the order did not specify which population centers were villages and which were towns, the classification "Jews in rural territories" in fact accorded complete discretionary powers to the gendarmes, being interpreted as a death warrant for most of the Jews of Bessarabia and Bukovina. As the difference between urban and rural localities in eastern Romania was indeed slight, ample room was left for intentional misinterpretation.

ORGANS OF IMPLEMENTATION OF THE ROMANIAN "CLEANSING OF THE GROUND"

ION ANTONESCU the "Conducator"
MIHAI ANTONESCU deputy of the "Conducator"

ARMY

Code name "special orders"
Army HQ (Gen. Stelea)
ROMANIAN SECRET SERVICE
Code name "special orders"
"Special Echelon"

E. Cristescu
(Romanian *Einsatzgruppen*)
GENDARMERIE, POLICE

Gen. P. Vasiliu
Code name "cleansing the ground"

HIGH PRETOR Gen. Ion Topor
Executor of the "special orders"

COL. TH. MECULESCU
Inspector General of the Gendarmerie of Bessarabia

COL. IOAN MANECUTA
Inspector General of the Gendarmerie of Bukovina

The majority of the Jewish population lived in small towns, which did not differ greatly from the larger Romanian or Ukrainian villages. Even the city suburbs resembled villages and were considered as such. In this category fell Călărași, Edineț, Lipcani, Noua-Suliță, Râșcani, etc.

Another aspect which must be stressed is that unlike their Nazi counterparts, the commanders of the Romanian Gendarmerie did not feel that they were about to commit one of the greatest crimes in history, and therefore they did not conceal the order "to cleanse the ground". At Roman the entire Orhei Legion was given the order to "cleanse the ground" by its commander, Major Filip Bechi. He spoke frankly, saying that they were "going to Bessarabia, where one must cleanse the terrain entirely of Jews"⁶⁰. To the chiefs of sections he made a second announcement to the effect that "the Jews must be shot"⁶¹. Some days later, on the orders of Bechi and under the supervision of his deputy, Captain Iulian Adamovici, the Orhei Legion was dispatched to the frontier village of Ungheni. Platoon leader Vasile Eftimie, secretary of the legion and commander of the Security Police Squad, mimeographed and distributed to all section and post heads the orders for "cleansing the ground" as they had been elucidated at Roman⁶². The Orhei Legion then crossed the Bălți district on foot, and on July 12 arrived at Cornova, the first village of the Orhei district, where the gendarmes began shooting the local Jews. The route of the Orhei Legion, which can be precisely determined, serves as an example of the way the order was issued and implemented.

The Lapușna Legion was responsible for the "cleansing of the ground" of the Kishinev district, with the exception of the capital city. Its sphere of activity included the entire rural area and some small towns such as Călărași, which will serve to illustrate the fate of the Jews of the district.

The gendarmes of the Lapușna Legion received the order to "cleanse the ground" at Ungheni from Lieutenant Colonel Nicolae Caracas, who had participated, together with his staff, in the meeting at Roman⁶³. Caracas transmitted the order to his men, albeit with some modifications, as it had been dictated at Roman, to the effect that "all Jews, without any exceptions, and political suspects found within the radius of the respective posts be shot"⁶⁴. This included the Jews in the small towns and gave the gendarmes a free hand in identifying "dangerous political suspects".

At Ungheni, the legion was divided into sections and posts on the orders of Caracas, and from there it advanced along several routes toward the large Jewish center of Călărași. After a week, all the sections which had left Ungheni reached Călărași. The local section, which arrived first in the locality, placed wagons in the yard of the Gendarmerie post in order to transport the town's Jews to the execution site. Within a short time — two or three days — the local section of the Gendarmerie, which included former gendarmes who had served prior to 1940, assembled Jews, deserters and political suspects at the Legion Center. The Jews were transported in wagons, escorted by some fifteen gendarmes, to a forest named "Vetomineasa" five or six kilometers from the town, where they were forced to dig ditches. The gendarmes formed into firing squads and shot the Jews *en masse*. They reported that 250 Jews were executed⁶⁵.

This is only one example of the way in which the Lapușna Legion dealt with the Jews. The same method was applied throughout this legion's domain, until all the Jews on its territory were exterminated. Non-Jewish political suspects were not shot on the spot, but taken to the Legion Center at Kishinev.

The district of Kishinev, the most important one in Bessarabia and its largest

Jewish center, was under the jurisdiction of an inspectorship of the Gendarmerie (an administrative body superior to a legion), under the command of Colonel Teodor Meculescu, who simultaneously served as Inspector General of the Gendarmerie of Bessarabia. Meculescu was at the helm of the security and special units of the Gendarmerie and of the Police from the outbreak of the war until the retreat of the Romanian administration in April 1944. His authority, a result of his dual position as a commander of the entire Bessarabian Gendarmerie as well as of the Kishinev district, tainted by his tendency toward sadism which particularly manifested itself in his compulsion to verify executions personally, had a disastrous effect on Jewish life. At the meeting in Roman, Meculescu distributed his written form of Antonescu's order on "cleansing the ground of Bessarabia"⁶⁶.

1. Arrest of political suspects.
2. Arrest of all Jews, regardless of age and sex, who are to be treated according to orders still to follow.

At the same meeting, Meculescu verbally commanded that any persons falling into either of the two categories be shot. After his arrival in Bessarabia, he issued a circular order to the same intent (no. 6 of July 10, 1941), which he transmitted by telephone to the legion commanders⁶⁷.

The Hotin Legion, although operating in an area of which most part, historically, was in Bessarabia, was attached to the Czernowitz Inspectorate. The order to "cleanse the ground" was received only July 6, 1941⁶⁸. The legion, headed by Ioan Mănecută, assembled at Fălcieni in northern Moldavia to make preparations. The order was given first to the section heads, who in turn summoned the chiefs of the posts to relay to them that the territory of Bessarabia had to be cleansed of all elements harmful to the Romanian State, signifying all those who had attacked the Romanian army during its retreat and also those who had performed various duties during the Soviet occupation "with zeal and love"⁶⁹.

As elsewhere, no distinction was made army during the 1940 retreat.

The Chilia, Ismail and Cetatea-Albă Jews were generally defined as those Legions, whose terrain comprised the who had opened fire on the Romanian between rural and urban Jews, and, in south of Bessarabia, were assembled in a center separate from the other legions: in the schoolyard of the Danubian port of Galați. Inspector General (Piki) Vasiliu ordered the extermination of the "Jews of the districts" and political suspects, "pursuant to a selection"⁷⁰.

The Ismail Legion was commanded by a reserve officer, Major Andronic Partenie⁷¹. The number of Jews in its district was relatively small and the majority of them were killed on the spot. At first, the Ismail Legion had at its disposal a large number of gendarmes because it included the Cetatea-Albă Legion which was on its way to its diskeeping with official fascist propaganda, tract. "Work" was therefore much easier.

The Cetatea-Albă Legion, under the command of Major Mircsa Georgescu, began its activity at the end of July 1941, after it separated from the Ismail Legion and before it reached Cetatea-Albă. The first Jewish center was Baimancea, where the order was executed without hesitation⁷² and 360 Jews were shot⁷³. In carrying out its task this legion encountered competition from Army Captain Alexandru Ochisor who commanded a company in the town. Originally from the district, he was well acquainted with the local Jews and showed a special interest in the fate and possessions of the Jews of Cetatea-Albă and its surroundings. Some 3,500 Jews were shot by his company "in a place out of town"⁷⁴.

The commander of the Chilia Legion, Colonel Atanasie Mihalache, did not attend the meeting at Galați for technical reasons, but after his arrival he addressed the assembled officers, reminding them of Vasiliu's instructions and adding that "all those who do not obey this order will be shot in their turn"⁷⁵.

⁵⁸ Documents, vol. V, doc. 2, p. 2. The plan appears in "Warrant for the Arrest of V. Eftimie, Secretary of the Gendarmerie Legion at Orhei, and 21 Commanders of Posts of the Surrounding District, Regarding the Implementation of Orders of Exterminate, Torture, Rob and Rape the Jews of the District, 1950" (hereafter — "Warrant for the Arrest of V. Eftimie"), *ibid.*, vol. VI, doc. 41, pp. 441–455.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 445.

⁶⁰ "Bill of Indictment against 19 Commanders", *ibid.*, p. 207.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.* This written order is known to us as it was introduced in evidence at the trial of Romanian war criminals in 1950 (File 547/950).

⁶³ The "Roman meeting" of the Lapușna Gendarmes Legion and the reading by Lieutenant Colonel Caracas of the "official" order and his verbal interpretations thereof have been described in detail in "Bill of Indictment against Lieutenant Colonel N. Caracas, Commander of the Gendarmerie Legion Lapușna, and Seven of His Subordinates", E. Savopol, the Pretor of the Third Army Corps; Lieutenant Colonel D. E. Ilescu, for Crimes Committed on the Territory of the Gendarmerie Legions Lapușna and Soroca — Extirmination of Jews, Partisans, and Political Suspects — during July to September 1941, August 19, 1948" (hereafter — "Bill of Indictment against Lieutenant Colonel Caracas"), Documents, vol. VI, doc. 37, pp. 330–345.

⁶⁴ *Ibid.*, vol. V, doc. 4, p. 8.

⁶⁵ The route of the Lapușna Gendarmes Legion from Roman to Călărași and the shooting of the 250 Jews are described in the "Bill of Indictment against Lieutenant Colonel Caracas". The court stated that "the Jews of Călărași had been assembled and executed following this order of the defendant, Nicolae Caracas. The execution was carried out by the defendant's warrant-officers, Saptebani Nicolae, Văcaru Constantin and Sergeant-Major Mocanu Serghie, together with several other gendarmes on duty, who haven't been identified". Documents, vol. VI, doc. 37, pp. 333–334.

Jewish sources proved that the number of those shot had been much larger. Most of the remaining Jews (about 2,000) — more than a half of the town's population — were shot by Romanian soldiers when they entered the town and searched it house by house. The Jews hid in attics, cellars or at their Romanian neighbors. Those who had survived the first wave of the massacre were shot by the gendarmes in the Vetomineasa forest, on the way from Călărași to Șipoteni. The gendarmes failed to report another detail: the Jews led to the execution site had their hands tied with wire and were shot with machine guns. The murders were later described by three Jewish women who passed for Christians. After the liberation, the few Jews who had managed to escape to the Soviet Union and then returned had found only one trace of Jewish life in the town: the "commissioners' synagogue. The survivors had raised a funerary monument on the mass grave. See also testimonies of the Jews of Călărași in YVA C-3, 897, 898, 140.

⁶⁶ Documents, vol. V, doc. 3, p. 6. Description of the conference held in Roman, where Colonel Meculescu distributed the written orders for the operation of "cleansing the Bessarabian ground", to which he added his verbal instruction to shoot the Jews. This description was included in the "Bill of Indictment against 19 Commanders", which appears integrally in Documents, vol. VI, doc. 15, pp. 199–218.

⁶⁷ The circular order had been annexed by the prosecution to the file and confirmed by the evidence given by witnesses and by his subordinates. *Ibid.*, vol. VI, p. 210; vol. V, doc. 4, p. 8.

⁶⁸ "Bill of Indictment against 19 Commanders", *ibid.*, vol. VI, p. 201.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Order to "cleanse Bessarabia of political suspects", given by C. Vasiliu, Inspector General of the Gendarmerie, to the Gendarme Legions of Chilia, Cetatea Albă, Ismail. The order was quoted in "Warrant for the Arrest of the Commander of the Gendarmerie Legion Chilia, A. Mihalache, and Nine of His Subordinates, for Their Shooting of 250 Political Suspects and 500 Jews on the Territory for Which his Legion was Responsible, May 12, 1948" (hereafter — "Warrant for Arrest of Commander of Gendarmerie Legion Chilia"), Documents, vol. VI, doc. 27, pp. 284–297.

⁷¹ "Bill of Indictment against 19 Commanders", *ibid.*, p. 211.

⁷² *Ibid.*, p. 214.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ "Warrant for Arrest of Commander of Gendarmerie Legion Chilia", *ibid.*, p. 287.

געווענדעט פון כבוד הרב הראשי ד"ר דוד משה ראָזען שליט"א
צו די יידישע קהילות פון רומעניע

א הצלר פון אונדזערע צייטן

דער פילץ איז אבער געווען גיטש מער אלס א
שטערע איראניע, ווייל היב ראזען האט געוויממעט
איראנענדיקע שפעטער ווי נאנצן כוח און מראפט,
און געמישט אן אמתרדיקן פארן איבערלעבן
פון דער רעליגיע, מען דעם "ידישע דעמאקראטישן
קאמיטעט" א דאמינירטע דורך די קאמוניסטן,
וועלכע האט געפרוהט אויפצונעמען זיין ווילן א
ראמען פון דער הילה. דעם אנגעסעטער צו פון
הארב ראזען איז געווען איבערצובויען די נאנצע
מאדארניזאציע דייטשע סטרוקטור, אפילו אין די
ראמען פון א סאלידיטישע רעזשים "איז
איבערקום צו באטאנען אז דער "ידישער רעמאקרא-
טישער קאמיטעט" איז געווען גיטש צו סאבאטירע
און דעם אטאמיסטישן פארקאן און זאל אויך
צוגרײטן די פארניכטונג פון דעם נישט דאסצי-
פירטירן ב. נאפ. אזוי ווי ווין אנגעלעדע
פראדאקטס איז געווען די ערלה, וואלט נאטירלעך
געווען, ער זאל געווען האבן די פעסטע שטיצע
צמד די ציוניסטישע מנהיגים און רומגעלייגט
זיין אבער, האבן אנגענומען די פאליטישע סטאנציע
למכות דער ליניע פון "ידישן דעמ. קאמיטעט"
לעבעדיק און עקסלוסיבען און א לעבעדיגער
ידישע הילה גיטש זיין גיטש אן. די געשענישן
וועלכע האבן נאכגעפאלנט האבן דערווייז אז ער
איז געווען געריכט. די נידעריגקייטען
קאמוניסטן האבן געקלעפערט דעם אנטיסמישער קא-
פאנאניע פון דעם "דאמאטוריס קאמפלאט", ביז
דער קרעפל האט דאס אפגעווארפן נאך סטאלינס
טויט. די אנגעזעסענע ציוניסטישע פערזענלעך
איזן וואס האבן איבערגעלעבט האבן זיך געפונען
אין די פליסות, און די איראניע פונעם שימאש
הט געוואלט אז היב ראזען זאל אפצורייסן דעם קאמפ
אויף אלע פראנטן, דעמאסטרירע דעם בלוטיגן
סטאליניסטישן בלבול, מענטשנלעדיק זיך אלע
פרווען אפצושטעלן די ערלה, און ענדלעך צו פועלן
ביי דער רומגעלייגטער רעזולוצ פון באפריונג
ציוניסטישע מנהיגים.

מיט די געלעגנהייטן פון די באזוכן פון ברוי-
שאון פון יסאקל, האבן זי ביידע מאגאזשעסטרע
שטארק שטעלענדיג לעבט פון דער הארשן פון רומע-
ני, צום שטוינען פון דעם פאליטיכורא.
זי האבן געהאט וויערע מאסיוון אויף זי האל-
לעך, ווען וויכטיג איז געווען דער וואקסענדיגער
דעם מיט'ס פון היב ראזען, אין א לאנד וואס איז
געווען פאנעניג פון מיד-ביאדע. דאס האט
זי געגעבן די געלעגנהייט נוצט זי ווערען, "דישן
שטאדטראטשן קאמיטעט", צו אנטוויקלען דאס
דישע תהילה לעבן, לעגאליזירן די ערשט, רייזן
זי אויסלאנד און מיינלייז באצאלן דעם חוב לעבט
רומענישע מאכט אראנזשען. פון איין זייט
זי פערזענלעך פירט פון די לענדער פונעם אויפשטעלער
אטא טאמערשע האט זיך אפגעזאגט אויבערצויפן
דורכאאטשענדיג באזונגען מיט יסאקל וואס האט
זי געוואלט פארשטיין זיין געזונט.

"אויך רבענע יוד נישט אלס א העלר" שרייבט
 דער מחבר. אויך האב נעקסטע ראשונען לעבנס-
 באגריפן מענטשן פון נעכטשאפט, און מער-
 און מער ווירדע, דעצען פלינדער און יידישן נייסט
 און לעבנס שטייגער, און האב זיך אפגעקוקט
 באטייליקט אין שטעטיקעס און ישראלי, מען ער
 עליה און מען אונדזער הייליגער אלס, אויך האב
 נישט פארברענט און ארויסגאסן אלס א העלרסווס.
 פון האב פירט נישט נעקסטע טון אונזעלע
 שווערע זאכן... אויב סטאליוו וואלט נאך גע-
 וועגט נעלעבט שטעלעכע זאכן, וואלט אונדזער לייד-
 ווארדעט גענוג א זיכערע נאך דער רבנישע
 עולם, האט זיך דערבארמט און אונדז געראטע-
 וועט, און לעצטן מאמענט און וואס דאס האב
 ראטן און נעלעבט פון פארוויקעלע, און פאר-
 שטייט אינסערוואט געווארן דורך דעם פרעזידענט
 פון ישראלי, חיים הערצאג, אלס, און אינסעלעלע
 "ישראל".

גבריאֵל סיוֹאן

של היהדות הרתית מרחומניה

ב"ה כ"ט אדר תשנ"א

מס. 711

דר-שבועון

מסר לפסח תשנ"א

לכל קהילות ישראל ברומניה

דברי תורה

לשבת הגדול

בסור סיון חל' שבת שלפני הפסח קוראין אותו שבת הגדול פניו חנם שנעשה בו כי פסח מצרים היה מלחמה במעשרו ודמיון כל אחד מה ומשור בכרעי מסתורין ושמואל המצריים והורו והשיבו לשמור במצות השם והורו שני המצריים קרות הו נוכח חונתה מצרים לעיניהם ולא היו רשאים לדבר דבר ואענה וס' אבי חלוקי בהקדש ופרש הקרא ומשכו וקחו לכם צאן (שמות י"ב כ"א) ובמיתא שם אות ע"ד ר' יוסי והבנו במצותו וצריך ביאור מה ענין עבודה זרה לכאן, כי אמרו חז"ל טריון ס"ו על לשון הורו, כל המספר לשון הורו נאמר עובד עבודה זרה.

כחב הכא לשון מדברת גדולות וכתב בעבודת כוכבים, אנא חסא השם הזה חסאנה גדולה, והנה המור העון הזה ניבע מגיות והתנשאות שמתאנה בעצמו ומחזיק עצמו לאדם ששם, על כן מוא חמיר חסרונות בחבירו.

והי שפסל בטינוי מתפלל בכל יום קודם התפלה תפלת הרבי ארמלר, שנראה כל אחד מעלות חורו ולא חסרונות, והוא מוצא דק את המור שבתבירו, ואמר חז"ל שם עורכו ס"ו תקנה למספרי לשון הרע שישפיע דעתו (עניונו) הורו פנים שפסל שם הוא עניו לא שני הפנים בעל לשון הרע.

יוס הורו בעל לשון הרע (סוטה דף ד') ע' אדם שיש בו גסות הרוח נעלם עבודת כוכבים והורו כונות המעלות, משכו מעבודת זרה, וקחו לכם צאן (שמות י"ב כ"א) כי אמרו חז"ל (ברכות נ"ח) נבי סלה ראשו של זה בצד וזכו של זה ועל ידי זה ושמו הפסח.

הפסח יהיה לכם יכולת להנצל מלשון הרע ויען ששטרו בחודש היה באותה שנה בשבת ותקנו

על רגלים כאלה, אבל גם אנחנו רוצים לשבת בשל- וה, לחוג חנוה נורמליים, טבעיים ככל העמים ולא להצטרך בכל פעם לנסים חדשים. איך אמר הרב בעיירה יהודית שהיה בסכנה: "יהודים אל תהיו סומכים על הגם. תאמרו תהלים" ליל שמורים, אחי ורעי, עורפם ובכל זאת צרי- כים להמשיך לעמוד על משמרת העם והארץ. נשארנו פה ברומניה במתי מעט ובכל זאת, בכל יום פותחים עתונים מלאי הסתה נגדנו. שוב אור- בים לנו וליצרינו.

עלינו להאבק, ללמוד לקח ממה שקרה אתנו לפני חמישים שנה. האינטליגנציה הרומנית, הממשלה והאופוזיציה, העם אתנו. עלינו לא לתת לשון איש להרדם. מוכרחים לראות את הסכנה של הפ- שיוס החדש שהוא לא רק אויב ישראל אלא אויב האנושות כולה.

בעזרת השם, וזכינו לשבת על יד שולחן הסדר בתנאים של חופש, של חרות, של כבוד, אל יהי כבודנו כלפינו. בנו ובתמיכת העם היהודי כולו, בישראל ובתפוצות, תלוי גורלנו. הבה נמשיך מס- ורת ישראל סבא הבה, נקים את, למען הספר- ללמוד וללמד את לקח העבר, הבה נקרב את הפסח לעתיד, את הגאולה שלמה אבי"ר

בברכת זה כשר ושמה הרב הראשי

דר. דוד משה רוזן

נשיא ועד קהילות יהודי רומניה.

ציון חשוב לכבוד הרב הראשי לבריטניה הגדולה לורר ישראל עמנואל יעקובוביץ' שליט"א

נאמן של הרב הראשי שלנו, זכה בפרס הנכבד ביותר בתחום הרת, פרס "טמפלטון" והנה ההודעה, כמו שהופיעה בעתון המפורסם, הארץ, מ-8. לחודש זה.

בשמה אני מביאים למוראנו הבשורה הטובה שזכה הרב הראשי לבריטניה הגדולה, לורר עמנואל יעקובוביץ' נשיא הועד של רבני אירופה ונשיא המערכת הפונדיון פור דרוויס פאלימטר, וידר

הרב הראשי בבריטניה זכה בפרס הדתי החשוב בעולם

הרב עמנואל יעקובוביץ' ציבוריים. הוא מונה לרב הראשי של בריטני- יה וחבר העמים ב-1967, והיה הרב הראשון ממדינה לא קומוניסטית שביקר בבירה מ"מ וזן עם פקידים סר- ביניים בנושא זכויות דתיות ותרבותיות.

ב-1989 פעל נמרצות ובהצלחה אצל הקרינל הפולני, ג'וזף גלאמפ, לשנייה עמדת הכנסייה הקתולית כלפי הקמתו של מנזר באתר מחנה הריכוז אושוויץ. פרס טמפלטון נוסד ב-1972 על- ידי ג'ון טמפלטון, שביקש להשלים את מה שהחסי פרס נובל.

מרכו האו"ם (ע"ד). הרב הראשי של בריטניה, לורר עמנואל יע- קובוביץ', הצטרף שלשום לאם תרזה, לבילי גראהם ולאלכסנדר סול- וניצין, כשזכה בפרס הדתי הגבוה ביותר - פרס "טמפלטון" לתרומה בתחום הדתי.

קרן הפרס תיארה את יעקובוביץ' כך: "מנהיג דתי עולמי, שנוי במחלר- קת אך מכובד, הורוה במתינותו וברחמנותו בנושא הסכסוך הישר- אליערי, בנישתו הנאורה ליחסים בין-דתיים ובפירושו המקורי לערכים המסורתיים של היהדות".

הרב בן ה-70 יקבל את הפרס בסך 410 אלף ליש"ט (800 אלף דולר) מירי הנסיך פיליפ בארמון

באקנינגהם ב-7 במאי. יעקובוביץ', שנולד ב-1921 בקניגסברג, גרמניה, הגיע חלק ממבר- די"מ, היגר ללונדון בגיל 15 והחל לשמש כרב בחיותו בן 20. הוא ביקר בישראל זמן קצר לאחר מלחמת הער- לס השנייה, ופעל כל השנים נגד פילוג בין זרמי היהדות השונים ובין היהודים לערבים.

יעקובוביץ', שהקים את בית הכנ- סת בשדרה החמישית בניוירוק, הפך לדמות שנויה במחלוקת בארה"ב כשהתנגד לאיסור שהטיל בית המש- פט העליון על תפילה בבתי-ספר

לחג הפסח

מאת הרב ר' אליעזר זאב ז"ל שנפטר תר"כ (1852) האמריקאית משושלת האמריקאים דחידיו בוגר עשעשא,

במסכת פסחים (דף ל"ה, ע"ב), אמר ליה רבנא לרב, אשוי, הני קיינו דספחא חוכי עבדינו לה, אמר ליה, לירי דרתא קא עבדינו, אמר ליה, תינת מר ראשי, ולא אפשר פרווליהו כנורא, וקטשת חסריא

האב בשלחן ערוך אירח חיים סימן תנ"א ס"ק ה', מאי אמר תינת מר ראשי או לא? דאפשר או לא? ופירוש הת"ע על דרך הרמז ותוכחות בוסר, דתנת עוקר הסכנה המגויס לנפש אדם הוא

ההתחלה להחיות על פי שיעורו שיהיה הארץ וישלח דעתו ויהיה כונת, קתיתו, בטינוא, על פי מאמרו (סוטה דף ע"א) שדרשו על הקרא, הקינו ורננו שכני ער" (ישעיה כ"ו י"ט). שכי בעשר לא נאמר אלא שכי ער" מי שיעשה שכי בן בחור וחיונו קתית

בטינוא שישלח דעתו לחיות שן, קער לחקן חס- סח סחככנה כיוני דפסחה, והמדרש פרשת צו אמר, שכל חסמכר אינו נירון, לא באש שנאמר יהיה העולה על מוקדת וזהו פרווליהו בטינוא.

בספר, יוד יוסף, כיס

בספר, יוד יוסף, כיס

מכתב ברכה

לידידי ומכובדי הנעלה מוה"ר משה דוד רוזן שליט"א הרב הכולל של יהדות רומניה

בוקורשט

אחדש"ט

הספר המתאר את יספור חייו של הרב הראשי ד"ר משה רוזן שליט"א, שהגיע לידי כשר רב רושם בימים אלה, עורר בי התרגשות רבה, וקטעתי ממנו קראתא פעם ופערתי. זה ממש מרתק, מושך בחבלי הערצתו ומעורר זמנים ותקופות שאי אפשר לשכוח

הספר שהוא כתוב בסגנון קל ובכשרון רב שווה לכל נפש ואני מאמין שכל אחד מאנשי שלומינו יתרגש כמובן מתוכן הדברים.

מצאתי דברים שהיו ידועים לי וכלא שנתחדשו לי, הקריאה בספר מחזיר אותנו לימי הסערה והפורענויות כשהמחבר של הספר עצם בפרץ בגאון ובתפארת, וקמל תפקיד ושלחות שאין למעלה מהם

אני ורעיתי קוראים בצמא את השורות ואת הפרקים, אבל טרם סיימנו לחדור לעומק, ונמנמן שאחר כך נחזור ונספר על הרשמים בפרוטרוט.

זה עתה נסתיימה תקופה סוערת חדשה ופרק חדש - מפחיד ומזעזע - בתולדות ישראל, פקד אותנו שוב, ובי"ה, שומר ישראל וגואלו שזכינו לנסים גלויים, את תבוסתו בן הרוזן מבגדד ובמפלגתם של שונאי ישראל. כן יאבדו כל אויביך.

ברוך שומר הבטחתו לישראל.

ואסכים דברי הקצרים בתקווה ובברכה ובתפילה שיקויים בו "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" ויזכה מעכ"ר והרעיה האצילה תחי-ה לאורך ימים טובים ומאושרים, וכימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות.

חג כשר ושמח, אושר וכבוד יישר חילו לאורייתא

בתקוה להתראות בקרוב בארץ.

י. לבנון

ישראל לבנון

ראש המועצה הדתית זוכיה